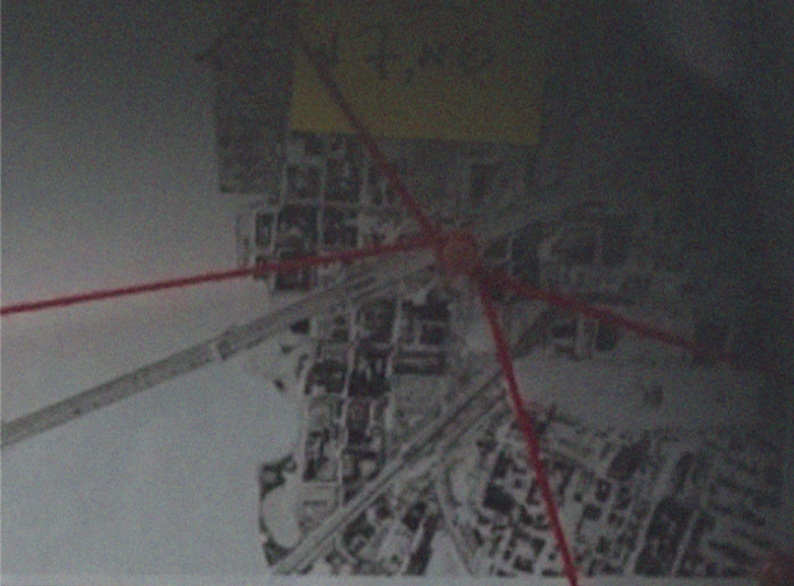
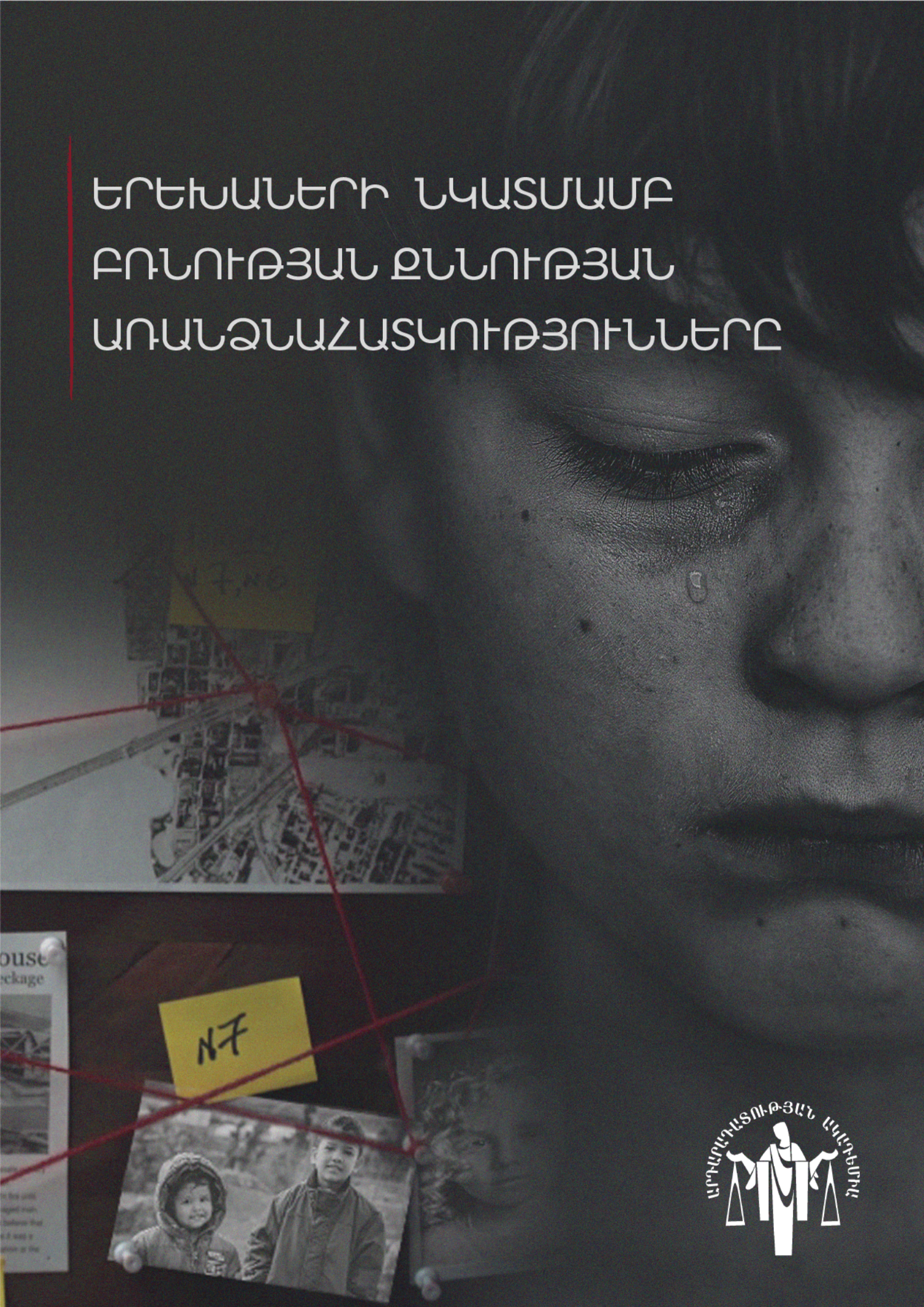

ԵՐԵԽԱՆԵՐԻ ՆԿԱՏՄԱՍԲ
ԲՈՆՈՒԹՅԱՆ ԸՆՆՈՒԹՅԱՆ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

House
package

N7

ԴԱՍ 6

ԵՐԵՒԱՅԻ ԴԵՄ ՈՒՂԴԱԾ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾԵՐՈՎ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ՍԿԶԲՆԱԿԱՆ ՓՈՒԼՈՒՄ ԻՐԱԿԱՆԱՑՎՈՂ ՔՆՆՉԱԿԱՆ ԵՎ ԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ԱՅԼ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԱՏԱՐՄԱՆ ՏԱԿՏԻԿԱԿԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ԿԱՏԱՐՄԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ ԵՐԵՒԱՅԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎ ՕՐԻՆԱԿԱՆ ՇԱՅԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԵՐԸ

Այս դասի (մտիվացնող ներածական տեսանյութ+դասի տեքստ+բառարան+ինքնաստուգիչ հարցեր) յուրացման համար անհրաժեշտ է 240 րոպե / 4 ժամ:

ՄՈՏԻՎԱՑՆՈՂ ՆԵՐԱԾԱԿԱՆ ՏԵՍԱՆՅՈՒԹ
(Հասանելի է Արդարադատության ակադեմիայի կայքի հեռաուսուցման բաժնում):

Երեխայի դեմ ուղղված հանցագործությունների վերաբերյալ քրեական գործերով առանձին քննչական և դատավարական գործողությունների կատարումն ունի մի շարք տակտիկական առանձնահատկություններ, որոնք պայմանավորված են, նախևառաջ, կատարված հանցագործության եղանակով, այն կատարելու այլ օբյեկտիվ հանգամանքներով, ինչպես նաև կասկածյալի և տուժողի անձով: Դրա հետ մեկտեղ գոյություն ունեն մի շարք ընդհանուր հատկանիշներ, որոնք բնութագրում են բռնության ենթարկված երեխա տուժողների վարքագիծը և ներքին անհանգստությունները. ակտիվության անկումը, պարփակվելը, մեկուսացումը, անհանգստությունը, ուժեղ վախը, լացը և այլն: Պետք է նկատի ունենալ, որ ելնելով կոնկրետ երեխայի ընկալունակության

Մինչև 10 րոպե

Ուշադրությամբ կարդացե՛ք տեքստը (օգտվելով բառարանից) և այն յուրացնելուց հետո միայն անցե՛ք ինքնաստուգիչ հարցերին:

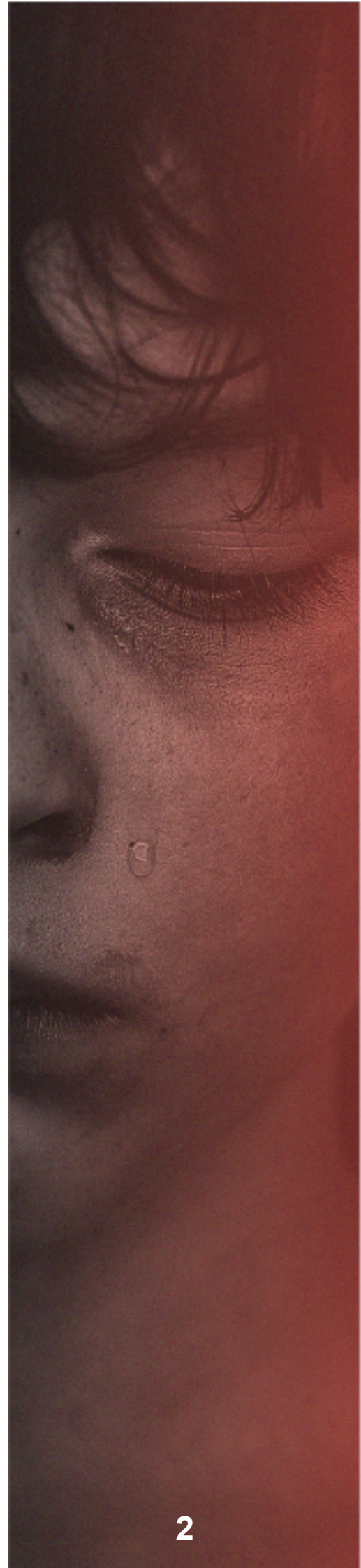

Մինչև 175 րոպե

առանձնահատկությունից, վերը նշված ոչ բոլոր հատկանիշներն են իրենց դրսևորումը գտնում երեխայի մոտ. այդուհանդերձ, դրանցից շատերի առկայության մասին կարելի է ենթադրություն անել: Այս հանգամանքների իմացությունն էական է, որովհետև դա ուղղակի կապված է երեխայի մասնակցությամբ կամ նրա հետ որևէ քննչական և դատավարական գործողության կատարումը պլանավորելու և իրականացնելու տակտիկան որոշելու հանգամանքների հետ:

Անդրադառնալով այս կամ այն քննչական և դատավարական գործողությունների կատարման տակտիկական առանձնահատկությունների քննարկմանը՝ նկատենք, որ դրանք պետք է հաշվի առնել երեխայի մասնակցությամբ կամ երեխայի նկատմամբ իրականացվող ցանկացած գործողություն կատարելիս՝ անկախ նրանից, թե քրեական դատավարության որ փուլում է այն կատարվում, ինչ գործողություն է և ում կողմից է կատարվում:

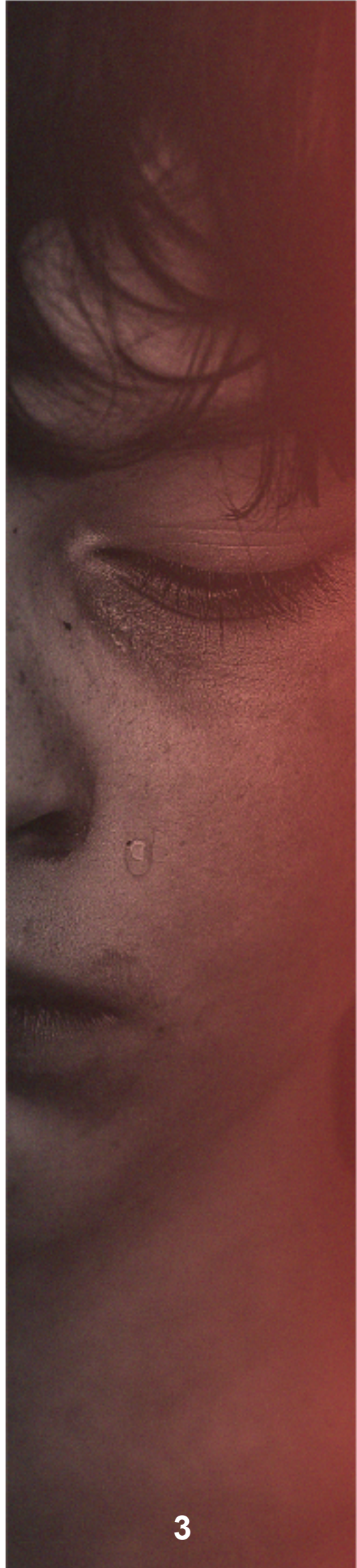
Քրեական դատավարության օրենսգրքում ամրագրված տարբեր քննչական գործողությունների նախատեսումն ինքնանպատակ չէ և չի որոշված կամայականորեն, քանի որ դրանցից յուրաքանչյուրը համապատասխանում է կոնկրետ հանցագործության բնույթով պայմանավորված այն հետքերի և հետևանքների որոնմանը, հայտնաբերմանը և ամրագրմանը, որոնք թողնվում են հանցագործության կատարման հետևանքով կամ արդյունքում նյութական աշխարհում, անձանց հիշողության մեջ, որոնք ունեն ապացուցողական նշանակություն և հիմք են հանդիսանում հաստատելու հանցագործության դեպքը, դրա առանձին հանգամանքները և այլն:

Երեխայի դեմ ուղղված հանցագործությունների դեպքերի առթիվ ներկայացված հաղորդումներում և դիմումներում պարունակվող տեղեկատվությունը ստուգելու գործուն միջոց է **դեպքի վայրի զննությունը**: Նկատի ունենալով, որ երեխաների դեմ ուղղված հանցագործությունները կարող են կատարվել նաև որևէ տեղանքում, վայրում և կապված հանցագործության բնույթից այն կարող է կոնկրետ վայրում, տեղանքում թողնել տարբեր հետքեր, նյութական օբյեկտներ, այլ հետևանքներ և այլն, ուստի օրենսդիրը նախատեսել է դեպքի վայրի զննություն քննչական գործողությունը, որպեսզի վարույթն իրականացնող մարմինը դրա կատարման արդյունքում անձամբ անմիջականորեն դիտարկի, ընկալի, ուսումնասիրի համապատասխան վայրը, տեղանքը և հայտնաբերի, վերցնի ու ամրագրի այդ հետքերը, նյութական օբյեկտները, ինչպես նաև ուսումնասիրի նյութական աշխարհի այն հատվածը, դրանում առկա կոնկրետ իրադրությունը և այլնը, որը կարող է գործի ճիշտ լուծման համար նշանակություն ունենալ:

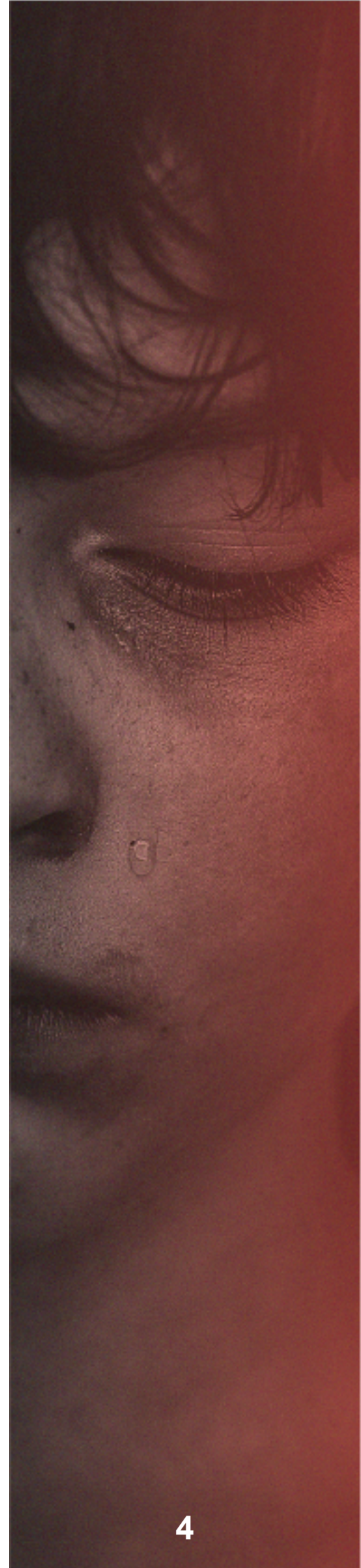
ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 217-րդ հոդվածի իմաստով զննությունը կատարվում է հանցագործության հետքերը, այլ նյութական օբյեկտները հայտնաբերելու, հանցագործության դեպքը, ինչպես նաև գործի համար նշանակություն ունեցող մյուս հանգամանքները պարզելու նպատակով:

Կոնկրետ դեպքով պայմանավորված զննության օբյեկտը կարող է տարբեր լինել, օրինակ, բռնությամբ զուգորդված երեխային դաստիարակելու պարտականությունները չկատարելու դեպքերի քննության ընթացքում զննության օբյեկտ կարող են հանդիսանալ բնակարանը,

անհատական բնակելի տունը, շքամուտքը, բակը, մանկապարտեզի տարածքը (խաղերի սենյակը, քնի սենյակը, զուգարանը), դպրոցի դասասենյակը, մանկատան տարածքը, բժշկական հաստատության սենյակը և այլն: Դա պայմանավորված է այն հանգամանքով, թե ով է հանդիսանում կասկածյալը՝ ծնողը, ինամակալը, կրթական հաստատության աշխատակիցը, սոցիալական կամ բժշկական հաստատության աշխատակիցը և ցանկացած անձ, ով պարտավոր է երեխայի նկատմամբ հսկողություն իրականացնել, կամ այլ անձ, ով չունի որևէ պարտականություն երեխայի հսկողության և ինամքի ու դաստիարակության հարցում:

Նկատի ունենալով, որ մինչև քրեական գործ հարուցելը չի կարող իրականացվել առարկաների, փաստաթղթերի, հագուստի զննություն, ուստի այդ փուլում դեպքի վայրի զննություն իրականացնելու դեպքում հայտնաբերված փաստաթղթերը, առարկաները և այլ իրերը պետք է նկարագրվեն դեպքի վայրի զննության արձանագրության մեջ և վերցվեն, որպեսզի քրեական գործ հարուցելուց հետո ենթարկվեն առանձին զննության, ըստ անհրաժեշտության՝ նաև փորձաքննության և այլն: Այս պահանջը բխում է, մասնավորապես, ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 218-րդ հոդվածից, որի 3-րդ մասում սահմանված է, որ զննության ընթացքում քննիչն ինքնուրույն կամ մասնագետի օգնությամբ վերցնում է հետքեր, իրեր, փաստաթղթեր, ինչպես նաև այլ առարկաներ, որոնք գործով հետազայում կարող են ունենալ ապացուցողական նշանակություն, իսկ 5-րդ մասից հետևում է, որ զննումն ավարտվելուց հետո կազմվում է արձանագրություն, որում նշվում

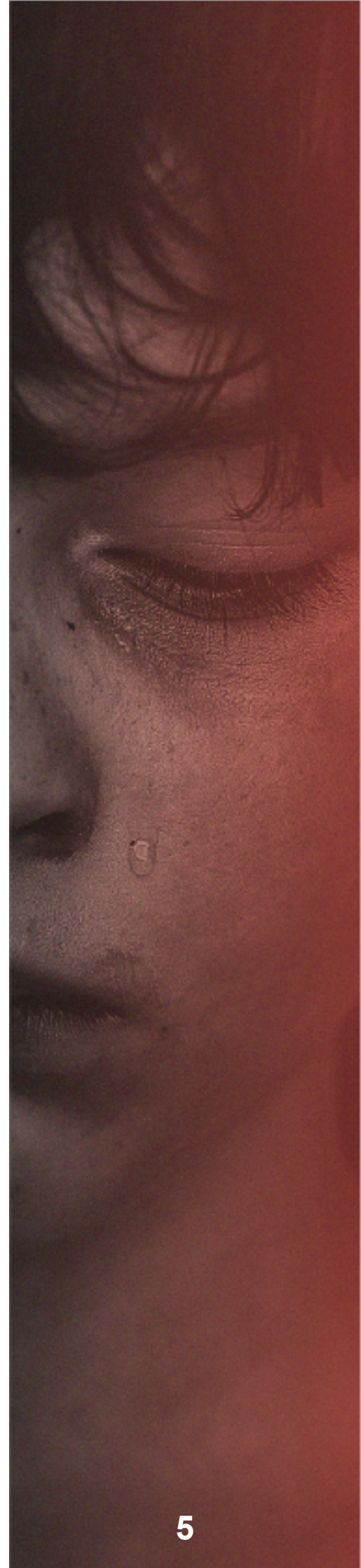

Է այն ամենը, ինչ հայտնաբերվել է, և այն հաջորդականությամբ, ինչ հաջորդականությամբ քննչական գործողության կատարման ժամանակ տարվել են հայտնաբերվածի դիտարկումները:

Կատարված հանցագործության հանգամանքներով պայմանավորված, զննությունը կարող է հանդիսանալ առանցքային քննչական գործողություն հանցագործության հետքերը, հետևանքները և ապացուցողական այլ նյութ հավաքելու համար, ուստի այն պետք է կատարել մանրակրկիտ և որակյալ:

Դեպքի վայրի զննությունն իրականացնելիս անհրաժեշտ է առաջ քաշել և ստուգել մի շարք քննչական վարկածներ, որոնք կարող են վերաբերել հանցագործությունը կատարելու եղանակին, այն կատարող անձանց, այնպիսի հետքերի, առարկաների, փաստաթղթերի գտնվելու վայրին, որոնք կարող են վկայել հանցագործության հատկանիշների մասին: Այլ կերպ ասած, դեպքի վայրի զննությունն երեխայի դեմ ուղղված հանցագործությունների դեպքերի քննության ժամանակ անհրաժեշտ է հանցագործության կատարման իրադրությունը, կատարվածի մեխանիզմը և բնույթը պարզելու և արձանագրելու համար:

Դեպքի վայրի զննությանը ներկայացվում են մի շարք պահանջներ (նախևառաջ՝ դատավարական), իսկ զննությունը կատարվում է փաստական և դատավարական հիմքերի առկայության դեպքում: Չննության կատարման փաստական հիմք կարող է հանդիսանալ վարույթն իրականացնող մարմնի հիմնավորված ենթադրությունն առ այն, որ կոնկրետ վայրում կարող են հայտնաբերվել հանցագործության հետքեր կամ պարզաբանվել այլ էական հանգամանքներ:

Օրենսդիրը հատուկ պահանջներ սահմանել է միայն դեպքի վայր հանդիսացող բնակարանի զննության դատավարական հիմքի վերաբերյալ՝ մասնավորապես ամրագրելով, որ բնակարանի զննումը, այնտեղ դատավարական այլ գործողություններ կատարելը, ինչպես նաև տեխնիկական միջոցների գործադրմամբ մուտք գործելն այն զբաղեցնող անձանց կամքին հակառակ քրեական դատավարության ընթացքում կարող են կատարվել հետաքննության մարմնի, քննիչի, դատախազի որոշմամբ (ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 12-րդ հոդվածի 2-րդ մաս): Ասվածը նշանակում է, որ եթե դեպքի վայրը հանդիսանում է բնակարանը¹, ապա այնտեղ բնակվող անձանց համաձայնության բացակայության դեպքում դրանում զննությունն իրականացնելու համար անհրաժեշտ է վարույթն իրականացնող մարմնի որոշումը:

Դեպքի վայրի զննությունը, կոնկրետ դեպքի հանգամանքներով պայմանավորված, հանդիսանում է քննության սկզբնական փուլի անհետաձգելի քննչական գործողություններից մեկը, քանի որ դրա կատարման հապաղումը, լրիվության, օբյեկտիվության

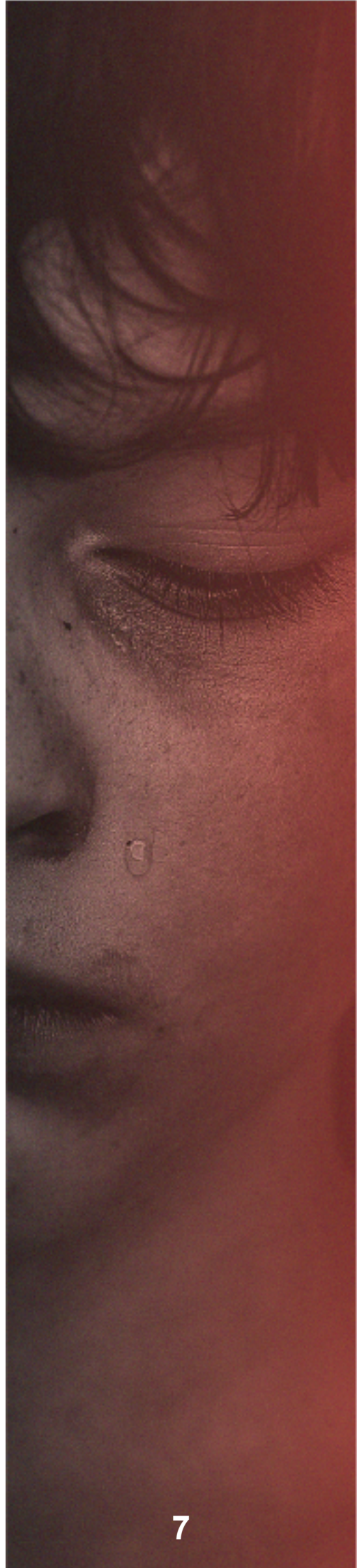
¹ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 6-րդ հոդվածի 46-րդ կետի համաձայն, բնակարան հասկացության տակ պետք է հասկանալ շենքը կամ շինությունը, որը մշտապես կամ ժամանակավոր օգտագործվում է որոշակի անձի կամ անձանց բնակության համար, այդ թվում՝ սեփական կամ վարձակալած բնակարանը, այգետնակը, հյուրանոցային համարը, նավախցիկը, գնացքի ճամփորդախցիկը, համապատասխանաբար՝ դրանց անմիջական հարող ծածկապատշգամբները, սանդղավանդակները, վերնասրահները, պատշգամբները, ընդհանուր օգտագործման տարածքը, ինչպես նաև դրանց այլ բաղկացուցիչ մասերը, որոնք օգտագործվում են հանգստի, գույքը պահելու, ինչպես նաև որոշակի անձի կամ անձանց այլ պահանջմունքները բավարարելու համար, բնակելի շինության նկուղը և ձեղնահարկը: «Բնակարան» հասկացությունն իր մեջ ընդգրկում է նաև մասնավոր ավտոմեքենան, գետային կամ ծովային նավը, ինչպես նաև ծառայողական անձնական աշխատասենյակը և ավտոմեքենան, արվեստանոցը:

ու բազմակողմանիության պահանջների չպահպանումը կարող է հանգեցնել ապացուցողական և կրիմինալիստիկական նշանակություն ունեցող հետքերի և այլ տեղեկությունների կորստին, փոփոխությանը և այլն: Ցանկալի է դեպքի վայրի զննության ժամանակ օգտագործել տեխնիկական միջոցներ (լուսանկարչական սարք, տեսագրող և ձայնագրող սարքեր և այլն), դիմել մասնագետների օգնությանը և այլն, որպեսզի հնարավոր լինի առավել լրիվ իրականացնել զննությունը, հայտնաբերել անհրաժեշտ հետքերը, առարկաները և այլ ապացուցողական և կրիմինալիստիկական նշանակություն ունեցող տեղեկատվությունը, դրանք ամրագրել առավել օբյեկտիվ:

Դեպքի վայրի զննության մանրամասն իրականացումը պայմանավորված է նաև նրանով, որ երեխայի կողմից հայտնած տվյալների հավաստիությունը ստուգելու և գնահատելու հարցում այն հաճախ կարող է ունենալ սկզբունքային նշանակություն: *Օրինակ, մի գործով, որը հարուցվել և քննվել էր 5 տարեկան երեխայի նկատմամբ սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունների դեպքի առթիվ, և որի կատարման մեջ կասկածվում էր հարևանը, երեխան հայտնել էր հարևանի տան կառուցվածքը, այն սենյակը և դրանում առկա իրերի դասավորությունը, գույները և այլն, որն ստուգելուց հետո պարզվել էր, որ ասվածը համապատասխանում է իրականությանը²: Մեկ այլ դեպքում, 10 տարեկան*

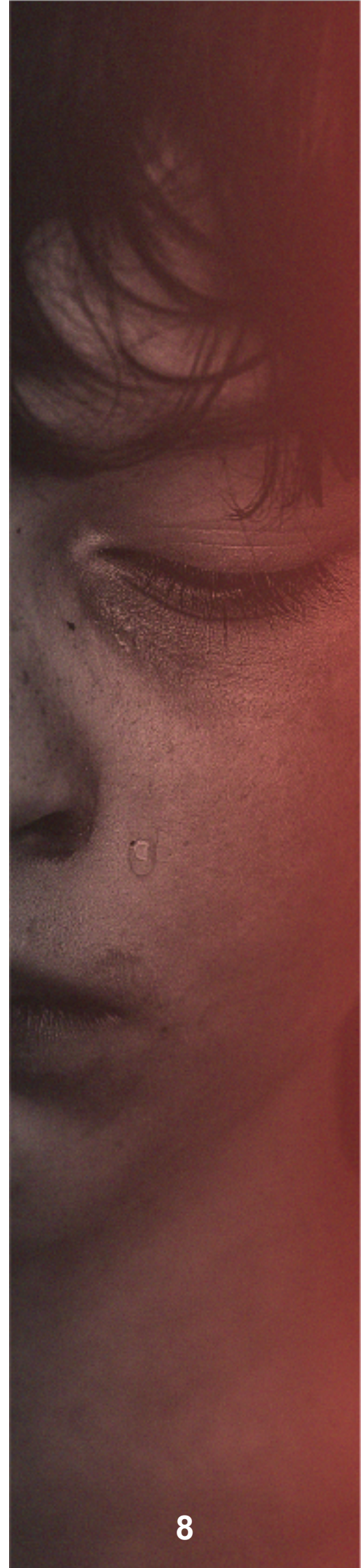
---

²Երեխայի հայտնած տվյալները կասկածյալը կասկածի տակ էր դրել, որով պայմանավորված՝ անհրաժեշտություն էր առաջացել ստուգելու դրանց հավաստիությունը, ընդ որում՝ կոնկրետ դեպքում դա էական էր, քանի որ գործի նյութերից ակնհայտ էր, որ հարևանի հետ շփումներ չեն եղել, որով պայմանավորված՝ երեխան չէր կարող պարզապես ստել կամ հորինել:

երեխան մանրամասն նկարագրել էր իր նկատմամբ սեռական բնույթի բռնի գործողություն կատարած անձի հագուստը, դրա գույները, դրանց վրա առկա գրառումները և այլն, որոնց քննիչի կողմից զննվելուց հետո հաստատվել էր երեխայի հայտնած տվյալների ճշմարտացիությունը: Իհարկե, խոսքը տվյալ դեպքում վերաբերում էր առարկաներին, սակայն այդ առարկաները քննիչը վերցրել (առգրավել) էր դեպքի վայրի զննության ժամանակ: Մեկ այլ դեպքում, մանկահասակ երեխան նկարագրել էր, որ հետանցքի հատվածում «այդ գործողությունների ժամանակ շարիկ (գնդիկ) էր զգում», և այդ խոսքը արձանագրվել էր քննիչի կողմից: Այս հանգամանքը փարատվել էր դատաբժշկական փորձաքննության եզրակացությամբ, որտեղ բռնարարի սեռական օրգանի նկարագրության հատվածում նշվել էր իմպլանտի առկայության մասին, որը երեխան կարող էր զգալ հարաբերության ժամանակ «որպես շարիկ»:

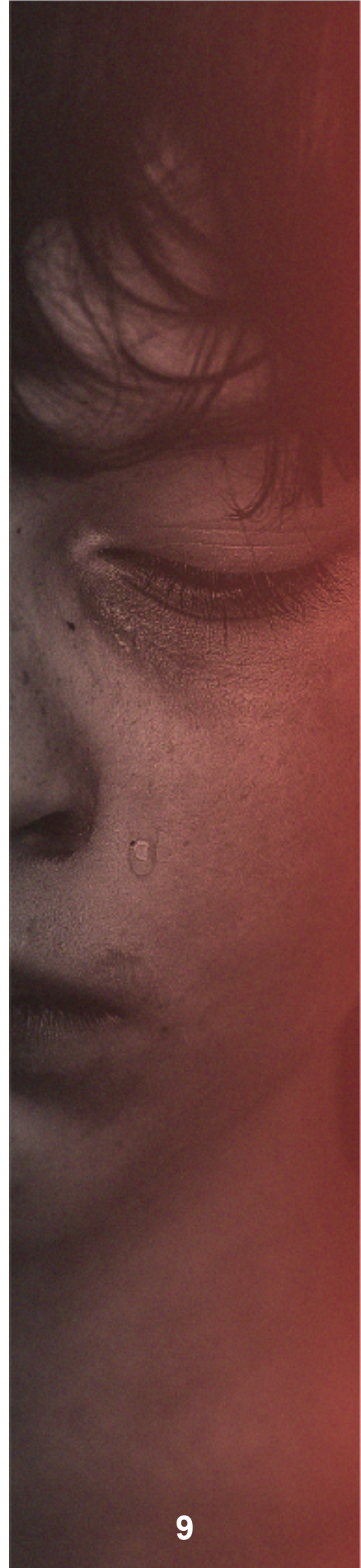
Հասնելով դեպքի վայր, վարույթն իրականացնող մարմինը պարզում է՝ դեպքի իրադրությունը պահպանելու հետ կապված միջոցառումներ ձեռնարկվե՞լ են, թե՞ ոչ, ի՞նչ փոփոխություններ են տեղի ունեցել դրանում, պարզում է կատարված դեպքի հանգամանքները, ժամանակը, որն անցել է դեպքից, ովքեր են տիրապետում դեպքի հանգամանքների մասին տեղեկություններին (ականատեսներ և այլ ապագա վկաներ), ընդհանուր դիտարկում է այն տարածքը, որը պետք է զննի, առանձնացնում է այն օբյեկտները, որոնք կարող են դեպքի հանգամանքների վերաբերյալ տեղեկություններ, հետքեր պարունակել և, ըստ անհրաժեշտության, այլ հանգամանքներ ևս, որից հետո իրականացնում է իր գործողությունները: *Օրինակ, բռնությամբ զուգորդված երեխային դաստիարակելու պարտականությունները*

չկատարելու դեպքի քննության ընթացքում զննության են ենթարկվում ինչպես երեխայի, այնպես էլ նրա ծնողների կողմից զբաղեցրած սենյակները: Վարույթն իրականացնող մարմինը պետք է ուշադրություն դարձնի և զննության արձանագրության մեջ պարտադիր ամրագրի բնակարանում առկա իրադրությունը (ջեռուցման, ջրի, կոյուղու առկայությունը, վերանորոգումը, հատակի, պատերի վիճակը և այլն), բնակարանի սանիտարական վիճակը, ջերմաստիճանը, սենյակների թիվը, կահույքի, կենցաղային օգտագործման առարկաների, անձնական հիգիենայի պարագաների, սառնարանի առկայությունը, դրա պարունակությունը, սննդի տեսականին, ըստ անհրաժեշտության՝ թարմությունը, օգտագործման համար պիտանիությունը և այլն:

Կարևոր նշանակություն ունի երեխայի սենյակի զննությունը, մասնավորապես՝ մահճակալի առկայությունը, խաղերի և այլ զբաղմունքի տեղերը, խաղալիքների, անկողնային պարագաների, գրքերի, տետրերի, գրենական այլ պիտույքների, համակարգչային տեխնիկայի և այլ առարկաների առկայությունը:

Սկզբունքային նշանակություն ունի դռների վրա փականների և նման այլ առարկաների առկայությունը, դրանց վիճակը և տեսակը ստուգելը և արձանագրելը: Նկատի ունենալով, որ քննության առարկա դեպքը վերաբերում է բռնությամբ զուգորդված լինելուն՝ անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել նաև այնպիսի առարկաների ի հայտ բերմանը, որոնք կարող էին ծառայել որպես բռնություն կիրառելու գործիք, միջոց, որոնք հայտնաբերման դեպքում պետք է վերցվեն և ամրագրվեն զննության արձանագրության մեջ:

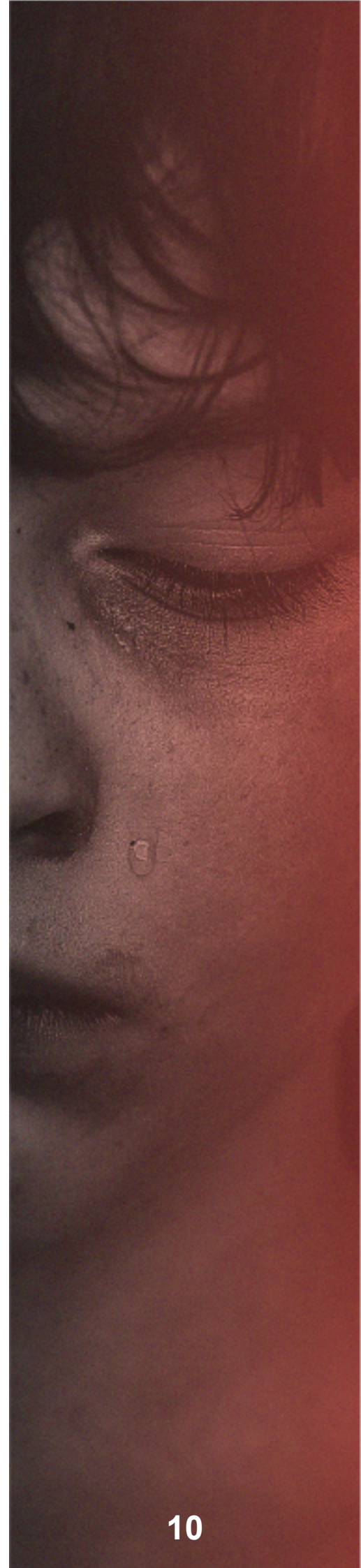
Քննարկվող դեպքերով զննությունն ունի մի շարք առանձնահատկություններ, որոնք, մասնավորապես, հանգում են նրան, որ, որպես կանոն, զննության պահին ենթադրյալ հանցանքը կատարած անձի կամ այլ անձանց կողմից դեպքի վայրի իրադրությունը փոփոխվում է, որը կարող է բերել հետքերի լրիվ կամ մասնակի կորստի, փոփոխության և այլն: Դա պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ դեպքի հայտնաբերման և զննության իրականացման միջև անցնում է որոշակի ժամանակահատված, որը քննիչը կամ հետաքննության մարմնի աշխատակիցը պետք է հաշվի առնի³:

Դեպքի վայրի զննությանը ՀՀ քր. դատ. օր.-ը ներկայացնում է մի շարք պահանջներ, որոնք պարտադիր պետք է պահպանվեն, որպեսզի դրա արդյունքում ձեռք բերված տվյալները հնարավոր լինի օգտագործել որպես թույլատրելի և արժանահավատ ապացույցներ:

Երեխաների դեմ ուղղված հանցագործությունների վերաբերյալ դեպքերով նյութեր նախապատրաստելիս կամ հարուցված քրեական գործերով հաճախ անհրաժեշտություն է առաջանում նշանակելու դատաբժշկական, դատահոգեբուժական, դատահոգեբանական, համալիր դատահոգեբուժական-հոգեբանական, դատագենետիկական, դատակենսաբանական, հագուստի, արյան, մարմնի արտաթորանքների և այլ փորձաքննություններ, որոնք պայմանավորված են կոնկրետ գործի հանգամանքներով և հանցագործության բնույթով ու տեսակով:

---

³Չննության տակտիկայի մասին առավել մանրամասն տե՛ս Ենգիբարյան Վ., Առանձին քննչական գործողությունների կատարման տակտիկա: Կրիմինալիստիկական տակտիկա: Երևան, 2018, էջեր 131-217:

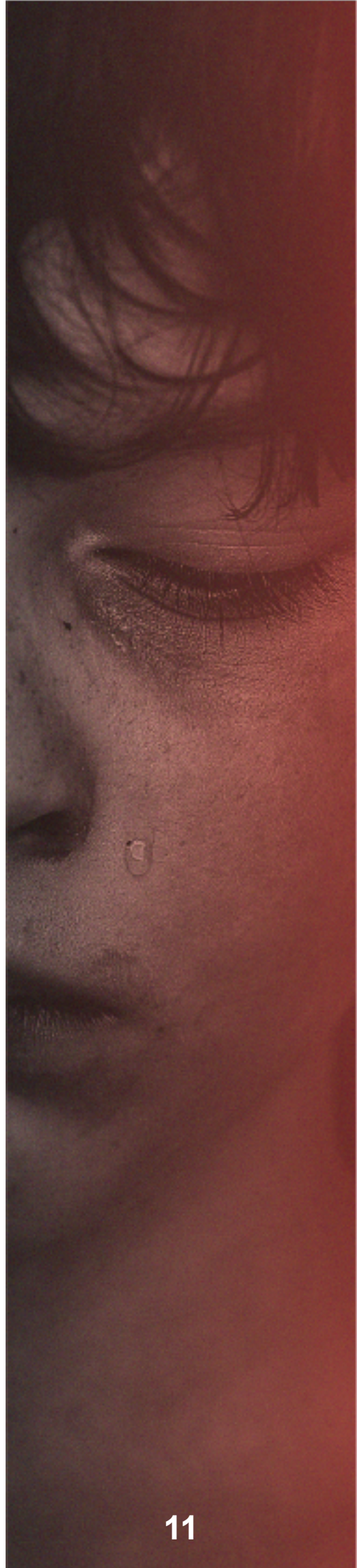
Փորձաքննությունները, որպես երեխայի դեմ ուղղված հանցագործությունների վերաբերյալ քրեական գործերով առաջացող շատ հարցերի լուծման օբյեկտիվ և գիտական եղանակ, լայն տարածում ունեն քննչական և դատական պրակտիկայում: Փորձաքննությունների նշանակման և իրականացման հետ կապված շատ հարցեր պարզաբանված են մասնագիտական գրականության մեջ, ուստի այստեղ դրանց բոլորին անդրադառնալը ոչ միայն նպատակահարմար չէ, այլև տեխնիկապես անհնար է: Չետևաբար, կանդրադառնանք հիմնականում երեխայի դեմ ուղղված հանցագործությունների դեպքերում առավել հաճախ նշանակվող և իրականացվող փորձաքննությունների կատարման հետ կապված որոշ էական հարցերի:

Միայն որոշակի ապացույցների առկայությամբ հաստատվող՝ ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 108-րդ հոդվածում թվարկված հանգամանքների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ առողջությանը պատճառված վնասի բնույթը և ծանրության աստիճանը կարող են հաստատվել ոչ այլ կերպ, քան դատաբժշկական փորձագետի եզրակացությունը նախապես ստանալով և հետազոտելով: Այսինքն, նշված դեպքում փորձաքննության նշանակումն ու կատարումը պարտադիր են, իսկ առողջությանը հասցված վնասի վերաբերյալ փորձագետի կողմից տրված եզրակացությանը⁴ որևէ փաստաթուղթ կամ ապացույցի այլ տեսակ չի կարող փոխարինել⁵:

---

⁴Փորձագետի եզրակացությունն իրենից ներկայացնում է գրավոր շարադրված հետևություններ, որտեղ փորձագետը հատուկ գիտելիքների կիրառմամբ կատարված հետազոտությունների հիման վրա պատասխանում է վարույթն իրականացնող մարմնի առաջադրած հարցերին (տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2016թ.-ի նոյեմբերի 1-ի թիվ ՍԴ-3/0226/01/14 որոշումը):

⁵ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2016թ.-ի նոյեմբերի 1-ի թիվ ՍԴ-3/0226/01/14 որոշումը:

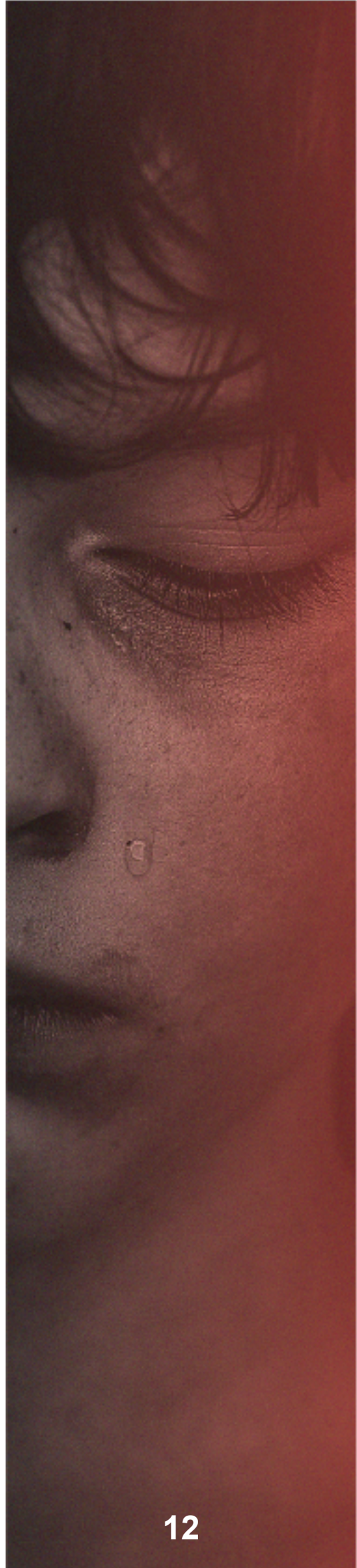

Այն դեպքում, երբ անհրաժեշտություն է առաջանում հաստատելու տուժողի որոշակի տարիքի հասած լինելը, և եթե տարիքի մասին որևէ փաստաթուղթ առկա չէ, ապա նշանակվում է դատաբժշկական և դատահոգեբանական փորձաքննություն:

Եթե առկա են կասկածներ առ այն, որ երեխան ունի մտավոր հետամնացություն, ապա նշանակվում է համալիր դատահոգեբանական-հոգեբուժական փորձաքննություն: Այս փորձաքննությունը նպատակահարմար է նշանակել այն դեպքում, երբ հայտնաբերվում է հոգեկան խանգարում, օլիգոֆրենիա, հոգեֆիզիոլոգիական թերզարգացվածություն (ինֆանտիլիզմ) և հոգեկան խանգարման այլ վիճակներ, որի նպատակն է որոշելու երեխայի հոգեկան զարգացման աստիճանը և քրեական գործի համար նշանակություն ունեցող հանգամանքները ճիշտ ընկալելու, մտապահելու և վերարտադրելու ունակությունը:

Երեխայի դեմ ուղղված հանցագործությունների դեպքերով հաճախ է անհրաժեշտություն առաջանում նշանակելու դատահոգեբուժական փորձաքննություն քրեական գործով բացահայտման ենթակա հանգամանքները վկայի կամ տուժողի կողմից ճիշտ ընկալելու և վերարտադրելու ունակությունը պարզելու նպատակով:

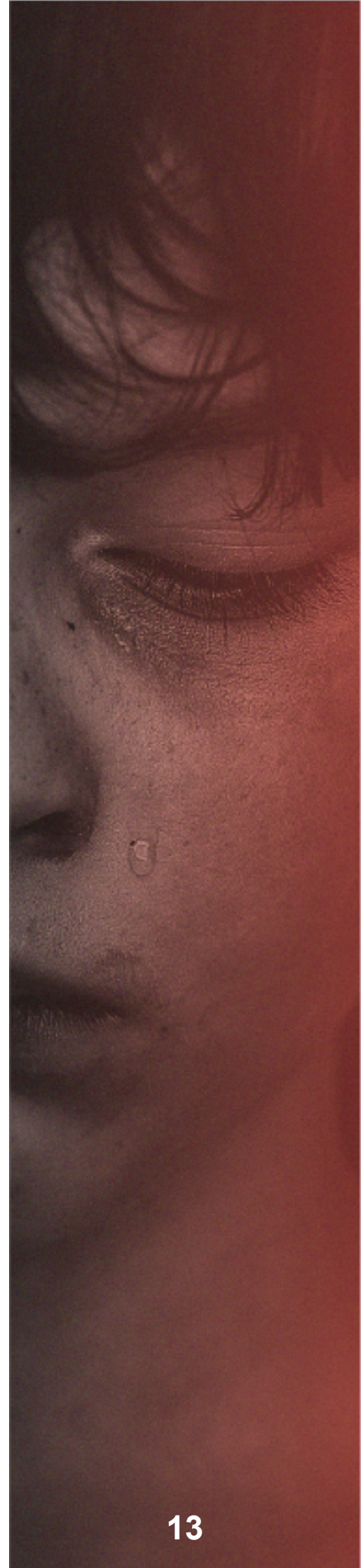
Բանն այն է, որ անչափահաս տուժողի կամ վկայի ցուցմունքների գնահատումն առհասարակ հանդիսանում է քրեական գործով ճշմարտությունը բացահայտելու գործում ամենաբարդ խնդիրներից մեկը: Երեխաների ցուցմունքների ադեկվատությունը և

լրիվությունը կախված է մի քանի գործոններից, որոնց թվում կարելի է առանձնացնել հետազոտվող դեպքի ընկալման պայմանները, մտավոր գործունեության, հիշողության, կյանքի փորձի առանձնահատկությունները, անձնային առանձնահատկությունները, ստացած տեղեկատվությունն ընկալելու և մտապահելու ունակությունը, ինչպես նաև անձի հուզական և սոմատիկ վիճակը դեպքի հանգամանքներն ընկալելու պահին:

Նկատի ունենալով, որ վերոնշյալ գործոններից որոշները տարիքային առանձնահատկությունների ուժով տվյալ խումբ վկաների և տուժողների մոտ էականորեն սահմանափակված են, ուստի վարույթն իրականացնող մարմինները գործնականում սովորաբար թերահավատորեն են վերաբերվում այդ անձանցից որևէ արժեքավոր ցուցմունք ձեռք բերելուն:

Այդ ցուցմունքների արժանահավատությունը կախված է նաև անձի կողմից ընկալած տեղեկատվությունն այլ անձանց հայտնելու ունակությունից, քանի որ ցուցմունքները հաճախ տրվում են բանավոր, ուստի միշտ հարց է ծագում, թե որքանով են զարգացած երեխայի խոսքը, միտքը, բառապաշարը, հատկապես, երբ երեխան փոքրահասակ է: Դրանով պայմանավորված անհրաժեշտություն է առաջանում դիմելու հատուկ մասնագիտական գիտելիքներով օժտված անձանց օգնությանը, որպեսզի հնարավոր լինի ամբողջական պատկերացում կազմել այն մասին, թե կոնկրետ դեպքում երեխան որքանով կարող է օբյեկտիվ, ադեկվատ ապացուցողական տեղեկություններ հայտնել:

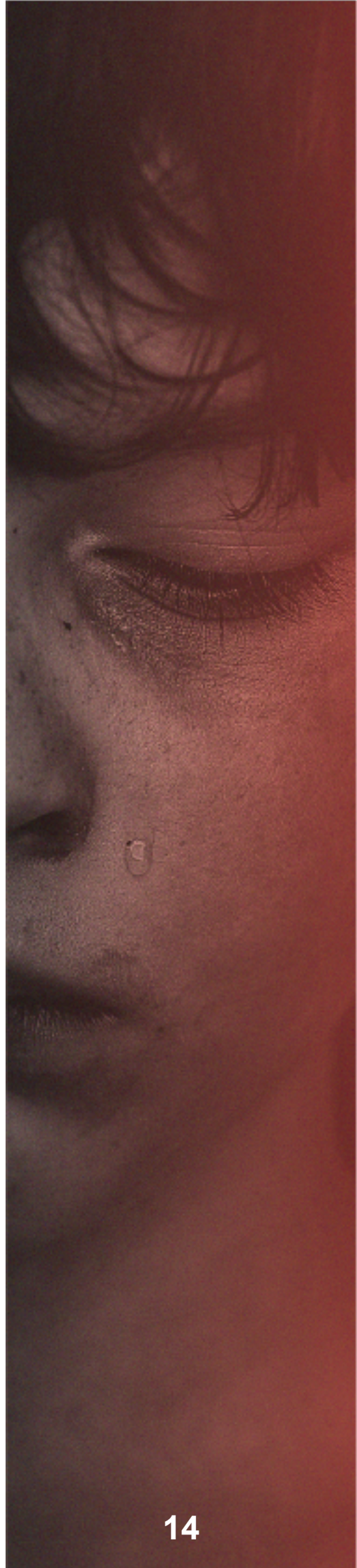

ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 86-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ որպես վկա [տուժող⁶] չեն կարող կանչվել և հարցաքննվել այն անձինք, որոնք ֆիզիկական կամ հոգեկան պակասությունների հետևանքով ունակ չեն ճիշտ ընկալելու և վերարտադրելու քրեական գործով պարզելու ենթակա հանգամանքները: Իսկ 108-րդ հոդվածը հստակ սահմանում է, որ բացառապես *դատահոգեբուժական փորձագետի եզրակացությամբ կարող է հաստատվել վկայի կամ քրեական գործով բացահայտման ենթակա հանգամանքները ճիշտ ընկալելու և վերարտադրելու՝ տուժողի անընդունակությունը, ինչը նշանակում է, որ նման կասկածների առկայության դեպքում պարտադիր պետք է նշանակվի դատահոգեբուժական փորձաքննություն:*

Անդրադառնալով քննարկվող հարցին՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը 2015թ. մարտի 27-ի թիվ ԿԴ1/0006/01/14 որոշման մեջ իրավական դիրքորոշում է արտահայտել առ այն, որ *տուժողը [վկան] չի կարող կանչվել և հարցաքննվել այն դեպքում, երբ ֆիզիկական կամ հոգեկան պակասությունների հետևանքով ունակ չէ ճիշտ ընկալելու և վերարտադրելու քրեական գործով պարզելու ենթակա հանգամանքները: Այլ խոսքով՝ ՀՀ քր. դատ. օր.-ով նախատեսված է տուժողի [վկայի]՝ ցուցմունք տալու պարտականությունից բացառություն, ինչպես նաև նրա ցուցմունք տալու իրավունքի սահմանափակման հիմք: Նշված սահմանափակումը նպատակ է հետապնդում ապահովելու ամբաստանյալի արդար դատաքննության իրավունքը, համաչափ է հետապնդվող նպատակին և չի իմաստագրկում տուժողի՝ իր իրավունքներն ու օրինական շահերը*

---

⁶ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 210-րդ հոդվածի համաձայն տուժողը հարցաքննվում է վկայի հարցաքննության կանոններով:

պաշտպանելու բուն իրավունքը, քանի որ վերջինս օժտված է իր իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության այլ իրավական միջոցներով (ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 59-րդ հոդված): Միևնույն ժամանակ, ՀՀ քր. դատ. օր.-ով հստակ սահմանված են տուժողին հարցաքննելու սահմանափակման հիմքերը: Մասնավորապես, որպես տուժող չի կարող կանչվել և հարցաքննվել այն անձը, ով.

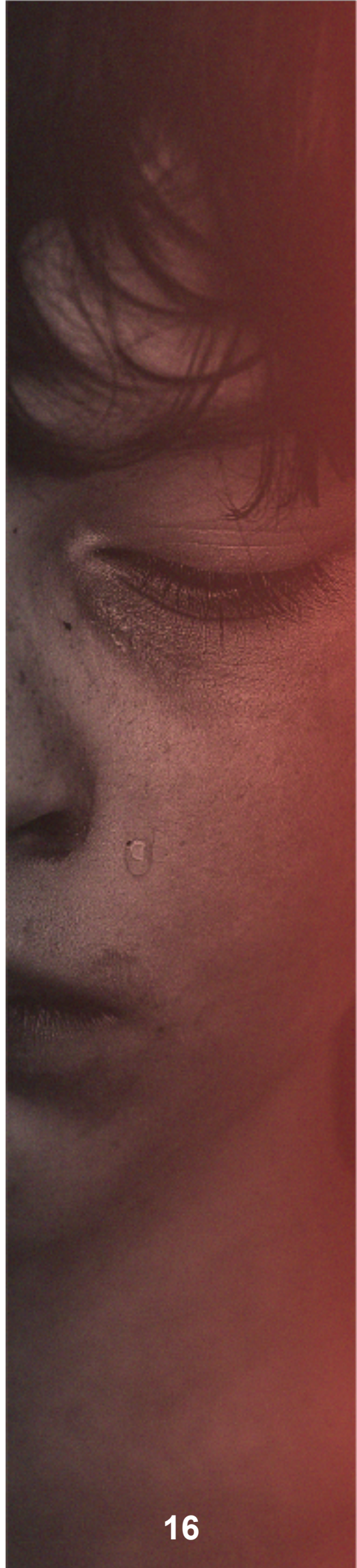
1. ունի ֆիզիկական կամ հոգեկան պակասություններ,
2. (1) կետում նշված հանգամանքի հետևանքով ունակ չէ ճիշտ ընկալելու և վերարտադրելու քրեական գործով բացահայտման ենթակա հանգամանքները:

Ընդ որում, վերոնշյալ հանգամանքների միաժամանակյա առկայությունը պարտադիր է քննարկվող սահմանափակումը կիրառելու համար: Օրենսդրական նման կարգավորումը պայմանավորված է նրանով, որ անձի մոտ ֆիզիկական կամ հոգեկան բնույթի առանձին շեղումների առկայությունը դեռևս չի նշանակում, որ տվյալ անձն առհասարակ չի կարող ճիշտ ընկալել և վերարտադրել օբյեկտիվ իրականության փաստերը: Մասնավորապես, հնարավոր են դեպքեր, երբ հոգեկան հիվանդությամբ տառապող անձի մոտ ժամանակավորապես վերականգնվի օբյեկտիվ իրականության փաստերը ճիշտ ընկալելու և վերարտադրելու ունակությունը, կամ տվյալ հիվանդությունն իր բնույթով այնպիսին լինի, որ անձին չզրկի երևույթների նշանակությունը հասկանալու և դրանք վերարտադրելու ունակությունից և այլն: Չետևաբար, անձը չի կարող հարցաքննվել, եթե ֆիզիկական կամ հոգեկան պակասությունը զրկում է նրան քրեական գործով բացահայտման ենթակա հանգամանքները ճիշտ ընկալելու և վերարտադրելու ունակությունից: Միաժամանակ, նկատի ունենալով, որ քրեական

գործով բացահայտման ենթակա հանգամանքները ճիշտ ընկալելու և վերարտադրելու՝ վկայի և տուժողի անընդունակությունը կարող են հաստատվել միայն դատահոգեբուժական փորձագետի եզրակացությամբ, ԶԶ վճռաբեկ դատարանը նշում է, որ քրեական գործով բացահայտման ենթակա հանգամանքները ճիշտ ընկալելու և վերարտադրելու՝ տուժողի և վկայի ունակությունը կասկածի տակ դնելու հիմքերի առկայության դեպքում վարույթն իրականացնող մարմինը պետք է նշանակի փորձաքննություն:

Վկա և տուժող երեխայի կողմից դեպքի հանգամանքները ճիշտ ընկալելու և վերարտադրելու ունակությունը պարզելու նպատակով դատահոգեբուժական փորձաքննություն նշանակելու առիթ կարող են հանդիսանալ՝

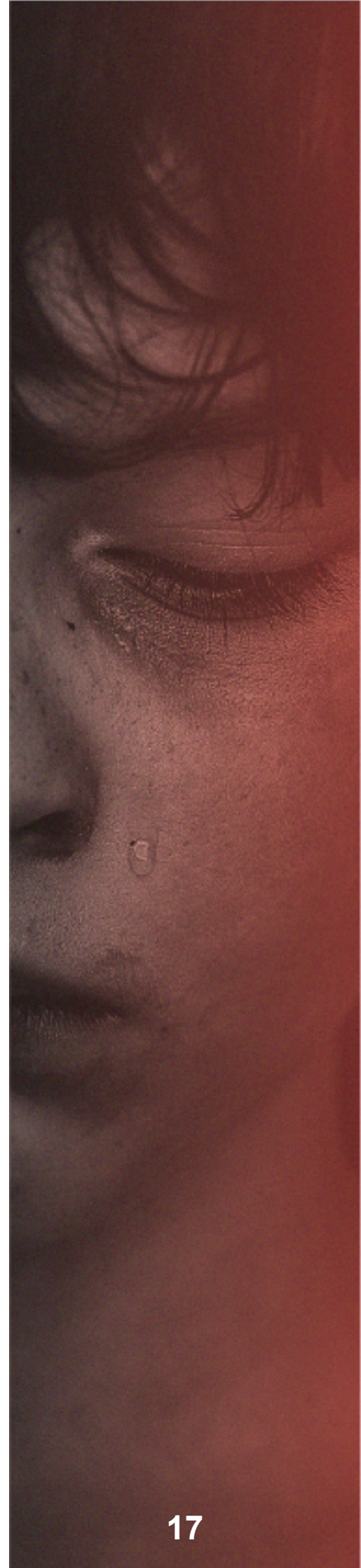
1. վկայի կամ տուժողի տարիքը, նրա մտավոր զարգացման ցածր մակարդակը, ակտիվ խոսքին անբավարար տիրապետելը, բնավորության որոշ առանձնահատկությունները (բարձր ներշնչվողականությունը, երևակայելու հակումը, հուզական անկայունությունը), գործի համար կարևոր հանգամանքները ճիշտ ընկալելու ունակության և դրանց մասին ցուցմունքներ տալու կասկածները,
2. իրադարձություններն ընկալելու պահին վկայի և տուժողի արտասովոր հոգեկան վիճակի (հոգեկան լարվածություն, վախ, անհանգստություն) մասին տեղեկությունները,
3. գործի ելքով շահագրգիռ անձանց կողմից վկայի կամ տուժողի վրա հնարավոր ազդեցություն գործադրելու մասին տեղեկությունները,
4. ցուցմունքների հակասականությունը, ինչպես նաև քրեական գործի այլ նյութերին դրանց ակնհայտ անհամապատասխանությունը:

Քննչական և դատական պրակտիկայի ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ թեև հաճախ են նշանակվում փորձաքննություն երեխայի կողմից դեպքի հանգամանքները ճիշտ ընկալելու և վերարտադրելու ունակությունը պարզելու նպատակով, սակայն փորձաքննություն նշանակելու որոշումները կազմվում են թերություններով, ոչ լրիվ, փորձագետներին առաջադրվում են ընդհանրական բնույթի հարցեր, որոշ կարևոր հանգամանքների վերաբերյալ առհասարակ հարցադրումներ չեն արվում, ավելին՝ հարցադրումներում քննիչները չեն մասնավորեցնում, թե գործի կոնկրետ որ հանգամանքների մասին ճիշտ ցուցմունք տալու մասին է խոսքը, և այդ ամենն, ըստ էության, թողնում են փորձագետների գնահատմանը, ինչը սկզբունքային սխալ է:

Ինչպես ցույց տվեցին ուսումնասիրությունները, հիմնականում նման փորձաքննություններ նշանակելիս երեք հարց է առաջադրվում փորձագետներին: Օրինակ, մի քրեական գործով քննիչը փորձաքննություն էր նշանակել 5 տարեկան երեխայի կողմից դեպքի հանգամանքները ճիշտ ընկալելու և վերարտադրելու ունակությունը պարզելու նպատակով և փորձագետներին առաջադրել էր պարզաբանել հետևյալ հարցերը՝

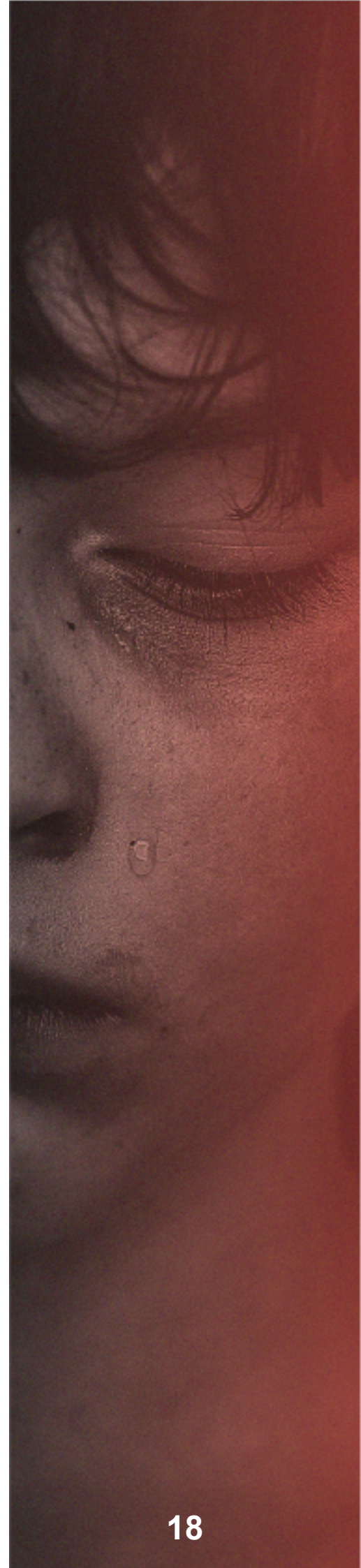
1. ինչպիսին է անչափահասի ինտելեկտը, անհատական հոգեբանական առանձնահատկությունները,
2. անչափահասը դեպքի ընթացքում ի վիճակի՞ էր դիմադրություն ցույց տալու, թե՞ ոչ,
3. անչափահասը ի վիճակի է ադեկվատորեն ըմբռնել և վերարտադրել կատարված դեպքը, թե՞ ոչ:

Մեկ այլ քրեական գործով, որը վերաբերում էր 6 տարեկան երեխայի կողմից դեպքի հանգամանքները ճիշտ ընկալելու և վերարտադրելու ունակությունը պարզելու նպատակով նշանակած դատահոգեբուժական փորձաքննությանը, քննիչը փորձագետների պարզաբանմանն էր առաջադրել հետևյալ հարցերը՝

1. տուժողը ի՞նչ հոգեբանական առանձնահատկություններ ունի (մտավոր զարգացման մակարդակը, ներշնչվողականությունը, հակում ունի՞ հորիսելու՝ ընկնելով ֆանտազիայի մեջ և այլն),
2. ի՞նչ հոգեվիճակում է գտնվել տուժողը դեպքերի պահին: Հաշվի առնելով նրա հոգեբանական առանձնահատկությունները, հոգեվիճակը, դեպքի իրավիճակի առանձնահատկությունները՝ տուժողը կարո՞ղ էր ընկալել, հասկանալ իր հետ կատարվող գործողությունների բնույթը, նշանակությունը և դիմադրությունն ցույց տալ, թե՞ ոչ,
3. հաշվի առնելով իր հոգեբանական առանձնահատկությունները, տուժող ...-ը կարո՞ղ էր արդյոք հասկանալ և վերարտադրել քրեական գործի նախաքննության համար նշանակություն ունեցող հանգամանքները և տալ ճշմարտացի ցուցմունքներ, թե՞ ոչ:

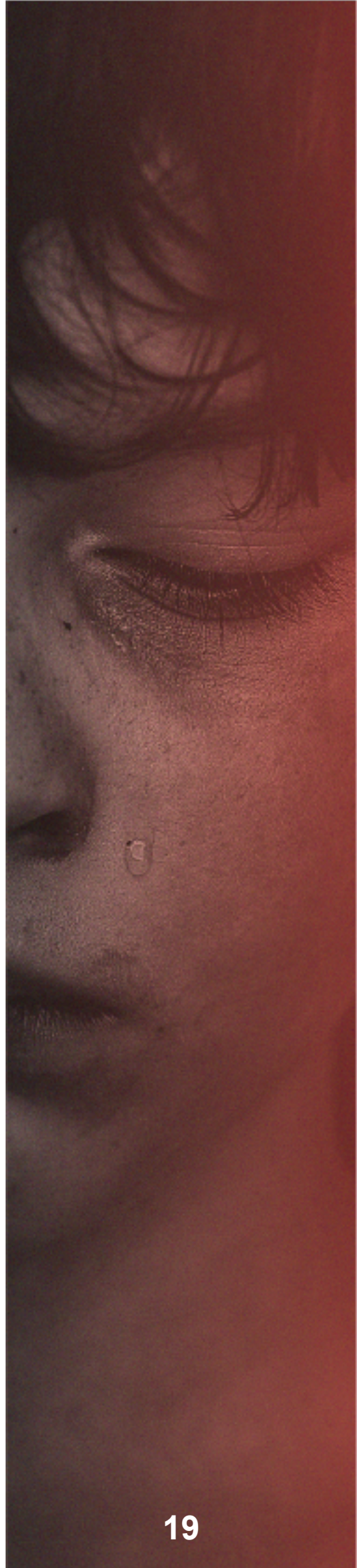
Այս որոշումը տարբերվում էր նախորդից ոչ միայն հարցերի առավել ծավալուն և բովանդակային բնույթով, այլև նրանով, որ քննիչը փորձաքննությունն նշանակելու մասին որոշման մեջ նաև նշել էր, որ եթե փորձաքննության ընթացքում կառաջանան հարցեր, որպիսիք սույն որոշմամբ առաջ չեն քաշվել, սակայն կմտնեն փորձագետի իրավասության մեջ և կարող են կարևոր նշանակություն ունենալ փորձաքննության լիարժեքության ապահովման համար, ապա խնդրում է պատասխանել նաև այդ հարցերին: Պետք է

նաև նկատել, որ ուսումնասիրած գործերից և ոչ մեկով փորձագետները չէին անդրադարձել այնպիսի հարցերի, որոնք հստակ ձևակերպված չէին քննիչի որոշման մեջ, ուստի, անհրաժեշտ է հնարավորության սահմաններում հարցադրումներն անել ամբողջական, մանրակրկիտ և չթողնել հայեցողության որևէ տեղ. որևէ հարցադրում, որն էական նշանակություն կունենա երեխայի հոգեվիճակը և նրա ցուցմունքների արժանահավաստությունը ստուգելու և գնահատելու առումով, չպետք է բաց թողնել:

Դատական պրակտիկայի և մասնագիտական գրականության ուսումնասիրությունների հիման վրա ակնհայտ է, որ անչափահաս տուժողների և վկաների կողմից դեպքի հանգամանքները ճիշտ ընկալելու և վերարտադրելու ունակությունը պարզելու նպատակով նշանակվող դատահոգեբուժական փորձաքննությունների դեպքում նպատակահարմար է փորձագետների պարզաբանմանն առաջադրել նվազագույնը հետևյալ հարցադրումները՝

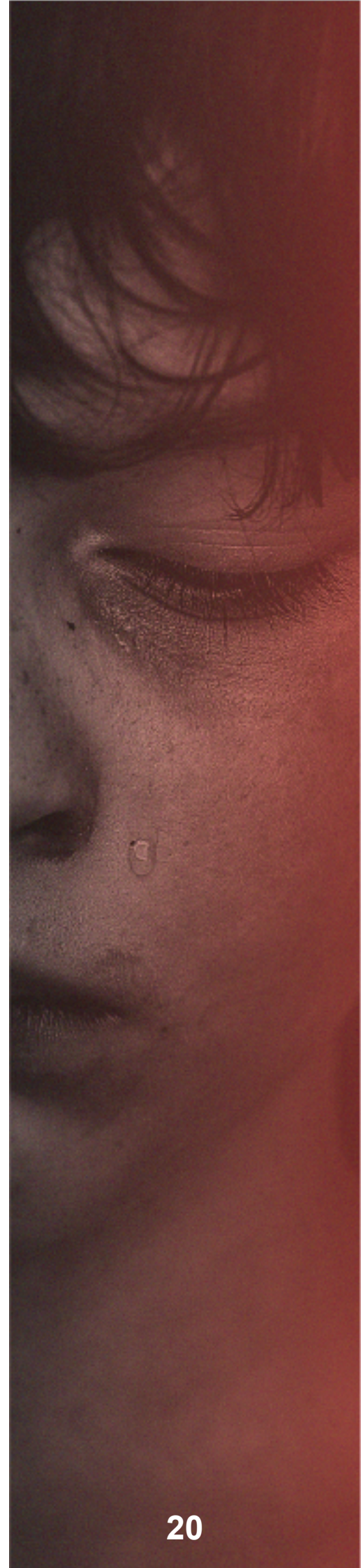
- ա. որո՞նք են վկայի կամ տուժողի ճանաչողական գործունեության անհատական հիմնական առանձնահատկությունները (ընկալունակություն, հիշողություն, մտածողություն, ներշնչվողականություն և այլն),
- բ. արդյոք երեխան ունի՞ մտավոր հետամնացություն, այդ թվում՝ հոգեկան հիվանդության հետ չկապված կամ մտավոր զարգացման այլ շեղումներ,
- գ. ինչպիսի՞ն էր դեպքի (նշել, թե որ) ընկալման պահին վկայի կամ տուժողի հոգեկան վիճակը,
- դ. երեխան ունա՞կ էր արդյոք իր կողմից նկարագրած դեպքի հանգամանքների ընկալման պահին իր հոգեկան վիճակով պայմանավորված ճիշտ հասկանալու գործի համար էական նշանակություն

ունեցող հանգամանքները (նշել, թե որ),
ե. երեխայի մոտ առկա՞ են արդյոք
ներշնչվողականության բարձր ցուցանիշներ,
զ. երեխայի մոտ առկա՞ են արդյոք երևակայելու,
հորինելու հակումների բարձր հատկանիշներ,
է. երեխան ունա՞կ է արդյոք տալ ճշմարտացի
ցուցմունքներ գործի հանգամանքների մասին (նշել,
թե որ)՝ ելնելով նրա մոտ հայտնաբերված խոսքի
զարգացման աստիճանից:

Այնուհետև, կարելի է նաև ընդհանրական
ձևակերպումով փորձագետներին առաջադրել լրացուցիչ
պարզաբանումներ տալ նաև այլ հարցերի վերաբերյալ,
որոնք ի հայտ կգան փորձաքննության ընթացքում
և էական նշանակություն կունենան գործի ելքի
համար, որոնք, սակայն, առաջադրված չեն եղել
փորձաքննությունն նշանակելիս:

Ընդունելով նպատակահարմար փորձագիտական
հետազոտությունները և եզրակացությունն
անչափահաս վկաների և տուժողների կողմից
քրեական գործով ցուցմունք տալու ունակությունը
ստուգելու հարցում՝ միաժամանակ անհրաժեշտ
է, որ դատահոգեբուժական եզրակացության
հետևությունները մեխանիկորեն չդրվեն այդ
ցուցմունքների արժանահավատության մասին
հետևությունների հիմքում, քանի որ փորձագետի
եզրակացության միջոցով պարզվում է փորձաքննվողի՝
գործի հանգամանքներն ադեկվատ ընկալելու, հիշելու
և արտաբերելու ունակությունը, ինչպես նաև
փաստվում է նրա մոտ առկա այս կամ այն
հոգեբանական առանձնահատկությունը, որոնցից
որոշները կարող են վկայել երեխայի ցուցմունքների
արժանահավատ լինելու, իսկ մյուսները՝ հակառակի

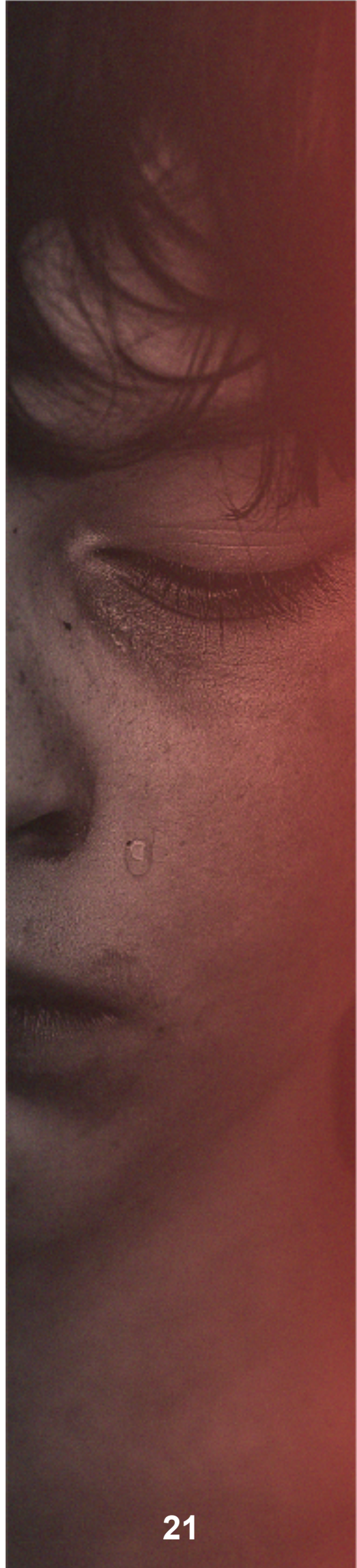

մասին: Ընդ որում, ինքնին այդ ցուցմունքների գնահատականը դուրս է փորձագետի եզրակացության սահմաններից և գտնվում է վարույթն իրականացնող մարմնի և մասնավորապես՝ դատարանի բացառիկ իրավագործության տիրույթում:

Այս առումով ՀՀ վճռաբեկ դատարանը⁷ նշում է, որ փորձագետի եզրակացությունն ապացույցների տեսակներից մեկն է և, որպես այդպիսին, չունի նախապես հաստատված ապացույցի ուժ, իսկ դրա գնահատման նկատմամբ կիրառելի են ապացույցների գնահատման ընդհանուր կանոնները՝ հաշվի առնելով ապացույցի այդ տեսակի առանձնահատկությունները: «... Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ հոգեկան կամ ֆիզիկական պակասություններ ունեցող անձանց ցուցմունքները որպես ապացույց օգտագործելու և դրանք մեղադրական դատավճռի հիմքում դնելու հարցը պարզելու համար յուրաքանչյուր դեպքում անհրաժեշտ է որոշել, թե տվյալ անձն արդյոք ունա՞կ է ճիշտ ընկալել գործի համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը և վերարտադրել դրանք: Այս հանգամանքները կարող են հաստատվել միայն հիմնավորվածության, լրիվության և հստակության պահանջներին համապատասխանող դատահոգեբուժական փորձաքննությամբ: Միևնույն ժամանակ, հաշվի առնելով ամբաստանյալի և տուժողի մրցակցող իրավունքները (համապատասխանաբար՝ արդար դատաքննության և իր իրավունքների ու օրինական շահերի պաշտպանության), ինչպես նաև տուժողի վերոնշյալ ունակությունների հանգամանքը

---

⁷Ապացույցների գնահատման կանոնների վերաբերյալ մանրամասն տե՛ս, օրինակ, ԵԿԴ/0252/01/13 քրեական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2014թ. հոկտեմբերի 31-ի որոշման 31-31.3-րդ կետերը:

հաստատելու համար փորձագետի եզրակացության անփոխարինելիությունը՝ վարույթն իրականացնող մարմինը պարտավոր է ձեռնարկել օրենքով նախատեսված բոլոր միջոցները՝ փորձագետի եզրակացության արժանահավատությունն ապահովելու համար»⁸:

Երեխայի դեմ ուղղված հանցագործությունների դեպքերի քննության սկզբնական փուլի անհետաձգելի գործողություններից է նաև **քննումը**⁹, որը, սակայն, ի տարբերություն դեպքի վայրի զննության և փորձաքննության, կատարվում է բացառապես քրեական գործ հարուցելուց հետո:

ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 220-րդ հոդվածի համաձայն, «1. *Քննիչն իրավունք ունի կատարել կասկածյալի, մեղադրյալի, վկայի կամ տուժողի քննում՝ նրանց մարմնի վրա հանցագործության հետքերի կամ հատուկ նշանների առկայություն հայտնաբերելու համար, եթե դրա համար չի պահանջվում դատաբժշկական փորձաքննություն:*

2. *Քննում կատարելու մասին քննիչը կայացնում է որոշում: Այդ որոշումը պարտադիր է այն անձի համար, որի նկատմամբ այն կայացվել է:*

3. *Քննումը կատարվում է բժշկի կամ դատաբժշկության բնագավառի մասնագետի*

---

⁸ԿԴ1/0006/01/14 քրեական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2015թ. մարտի 27-ի որոշում:

⁹ Կասկածյալի, մեղադրյալի, վկայի կամ տուժողի մարմնի վրա հանցագործության հետքերի կամ հատուկ նշանների առկայություն հայտնաբերելու համար իրականացվող դիտարկում, ընկալում, ուսումնասիրություն, եթե չի պահանջվում դատաբժշկական փորձաքննություն:

մասնակցությամբ: Եթե քննումը չի զուգորդվում քննվող անձին մերկացնելու հետ, ապա քննվող անձի համաձայնությամբ նրա մարմնի վրա առկա հանցագործության հետքերը կամ հատուկ նշանները լուսանկարահանվում կամ տեսաձայնագրավում են:

4. Քննիչն իրավունք չունի ներկա գտնվել մյուս սեռին պատկանող անձին քննելիս, եթե քննումը զուգորդվում է այդ անձին մերկացնելու հետ: Այդ դեպքում, քննիչի հանձնարարությամբ, քննումը կատարում է դատաբժշկության բնագավառի մասնագետը կամ բժիշկը:

5. Քննումն ավարտվելուց հետո քննիչը կազմում է դրա արդյունքները ներկայացնող արձանագրություն: Արձանագրությունն ստորագրվում է քննչական գործողության բոլոր մասնակիցների կողմից, որոնք իրավունք ունեն պահանջել դրա մեջ մտցնելու իրենց դիտողությունները»:

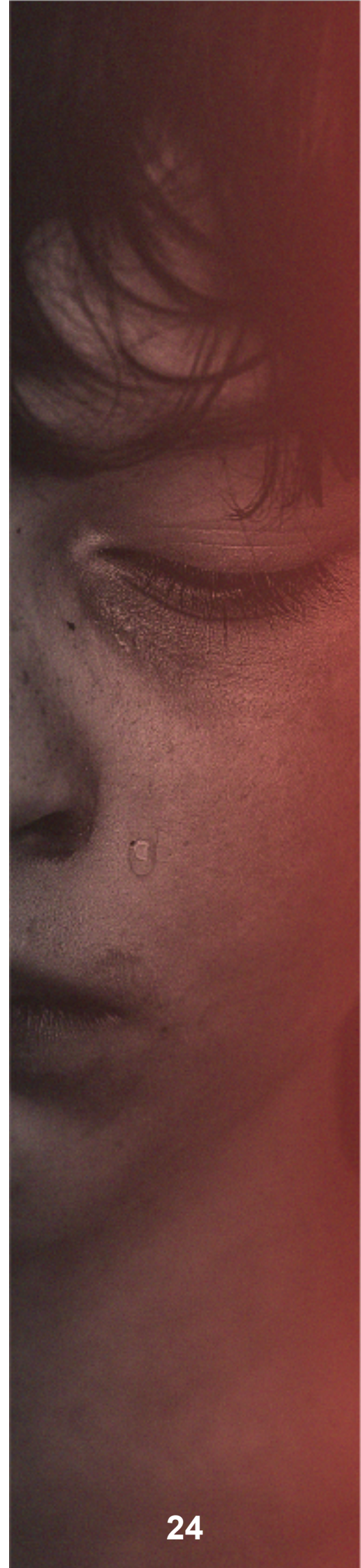
Քննում կատարելու նպատակահարմարությունը թելադրված է կոնկրետ քրեական գործով երեխայի մարմնի վրա հնարավոր վնասվածքների հայտնաբերմամբ, որոնք կբնութագրեն նրան բռնության ենթարկելը, շահագործումը և այլ էական հանգամանքները: Առանձին դեպքերում քննումը կարող է հանդիսանալ երեխայի կողմից հայտնած տեղեկությունները, փաստերը ստուգելու արդյունավետ միջոց:

Քննման նպատակն է երեխայի մարմնի վրա հնարավոր վնասվածքների հայտնաբերումը և ամրագրումը, ինչպես նաև երեխայի ֆիզիկական զարգացման աստիճանը (քաշը, հասակը,

մարմնակազմությունը և այլն) որոշելը: Եթե քննման արդյունքում հայտնաբերվում են վնասվածքներ, ապա յուրաքանչյուր վնասվածք պետք է արձանագրության մեջ առանձին նկարագրվի՝ նշելով դրա տեսակը (քերծվածք, վերք, արնազեղում, կապտուկ և այլն), դրա ճիշտ անատոմիական տեղակայումը, ձևը, չափերը, գույնը, մարմնի առանցքի նկատմամբ ուղղվածությունը, եզրերի բնույթը, քերծվածքի ռեչիեֆի բնույթը, ապաքինման կամ բորբոքման նշանները, հարակից մկանների վիճակը և այլն: Այս ամենը մանրամասն նկարագրելու նպատակներից մեկն այն է, որ ժամանակի ընթացքում քերծվածքները, արնազեղումները, վերքերը փոփոխվում են, ապաքինվում են, և երեխայի առողջությանը պատճառված վնասի աստիճանը գնահատելը կարող է վտանգվել: Դրանք էական նշանակություն ունեն նաև հանցավորի գործողությունների բնույթը, դիտավորության ուղղվածությունը և շարժառիթը (օրինակ՝ առանձին դաժանությունը) գնահատելու հարցում:

Հնարավոր են իրավիճակներ, երբ երեխան գտնվում է ակոհոլային կամ այլ հարբածության վիճակում, որը հետևանք է հանցավորի կողմից նրան այդ վիճակի հասցնելու, ուստի, նման կասկածների դեպքում պետք է իրականացվի նաև բժշկական հետազոտություն՝ այդ հանգամանքը պարզելու համար:

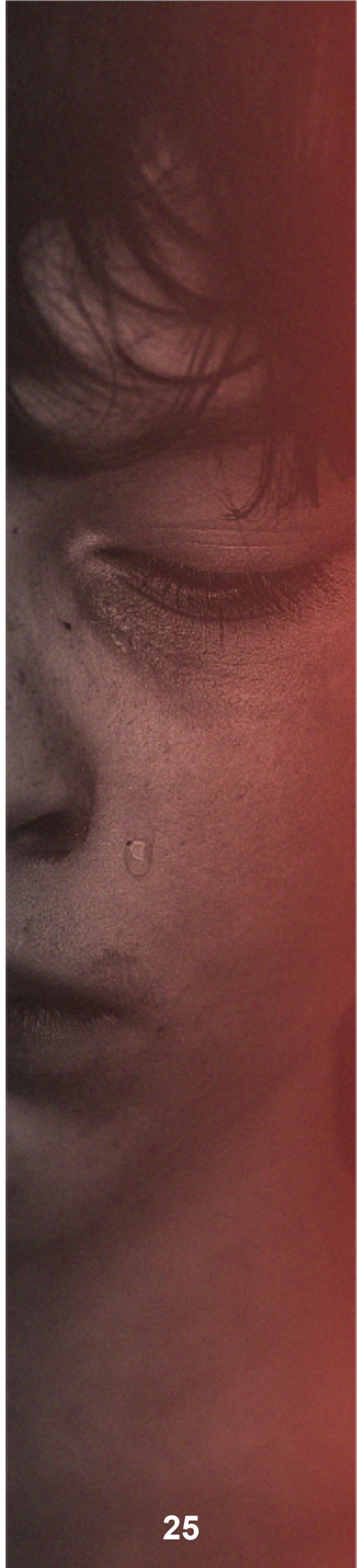
Երեխայի մարմնի քննումը պետք է պարտադիր իրականացվի բժշկի կամ դատաբժշկության բնագավառի

մասնագետի մասնակցությամբ, որը, ելնելով հատուկ մասնագիտական գիտելիքներից, կարող է ոչ միայն հայտնաբերել և գրագետ նկարագրել վնասվածքները, այլև ախտորոշել ներքին օրգանների վնասված լինելը: Բժիշկը կարող է տարատեսակ տեխնիկական միջոցների, սարքերի օգտագործմամբ հայտնաբերել նաև թաքնված վնասվածքները, ավելին՝ նշել վնասվածքների առաջացման հնարավոր վաղեմությունը և այլն:

Բժշկի մասնակցությունը, բացի վերոնշյալից, ունի նաև տակտիկական նշանակություն, քանի որ կարող է երեխային անհրաժեշտության դեպքում բուժօգնություն ցույց տալ, այնպես իրականացնել քննումը, որ երեխային լրացուցիչ ցավ չպատճառվի: Այս տեսանկյունից խելամիտ կլինի, եթե քննումը կատարվի բժշկական հաստատությունում:

Քննման ժամանակ մասնագետ բժշկի մասնակցությունը հետապնդում է նաև երեխայի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության նպատակ, բխում է երեխայի լավագույն շահերից, քանի որ, ինչպես սահմանված է ՄԱԿ-ի Հանցագործությունից տուժած և հանցագործության վկա երեխաների գործերով արդարադատության ուղենիշներում, մասնագետները պետք է միջոցներ ձեռնարկեն քննության և քրեական հետապնդման ընթացքում զրկանքները բացառելու ուղղությամբ՝ տուժող և վկա երեխաների լավագույն շահերը և արժանապատվությունը հարգելու նպատակով (կետ 29): Երեխային հետագա զրկանքներ պատճառելուց խուսափելու համար քննչական այլ գործողությունները

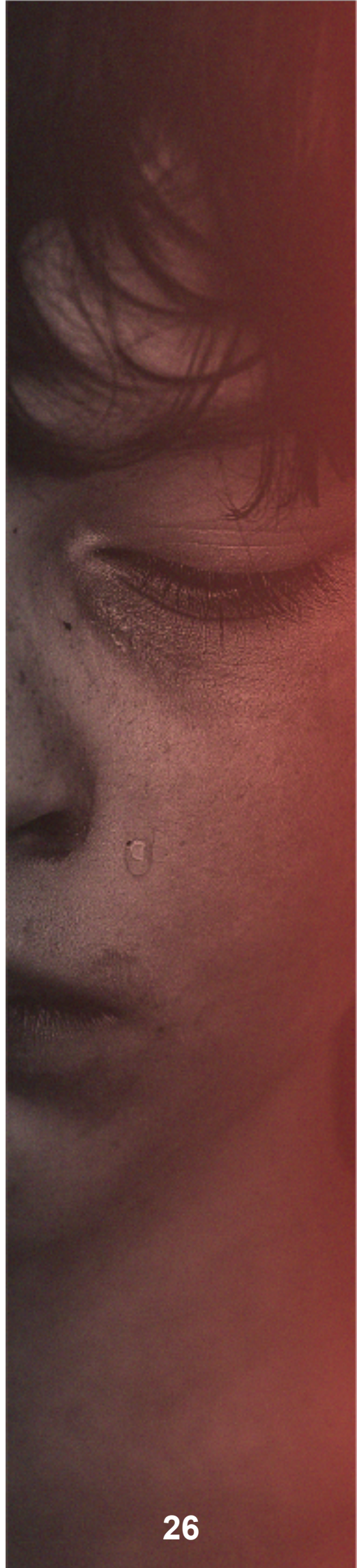

պետք է կատարվեն վերապատրաստում անցած մասնագետների կողմից, ովքեր դա կատարում են զգայուն, հարգալից և հիմնավոր կերպով (կետ 13): Սույն ուղեկիշներում նկարագրված բոլոր գործողությունները պետք է կատարվեն երեխաների հանդեպ զգայուն կերպով՝ երեխայի հատուկ կարիքներին համապատասխանող միջավայրում՝ ելնելով նրա ունակություններից, տարիքից, մտավոր հասունությունից և զարգացման աստիճանից: Դրանք պետք է կատարվեն երեխայի կողմից կիրառվող և նրա համար հասկանալի լեզվով (կետ 14-րդ):

Քննումը ևս հանդիսանում է անհետաձգելի քննչական գործողություն, որի կատարումը նույնպես չպետք է հապաղի, քանի որ դա կարող է հանգեցնել հետքերի փոփոխության, վերացման և այլն:

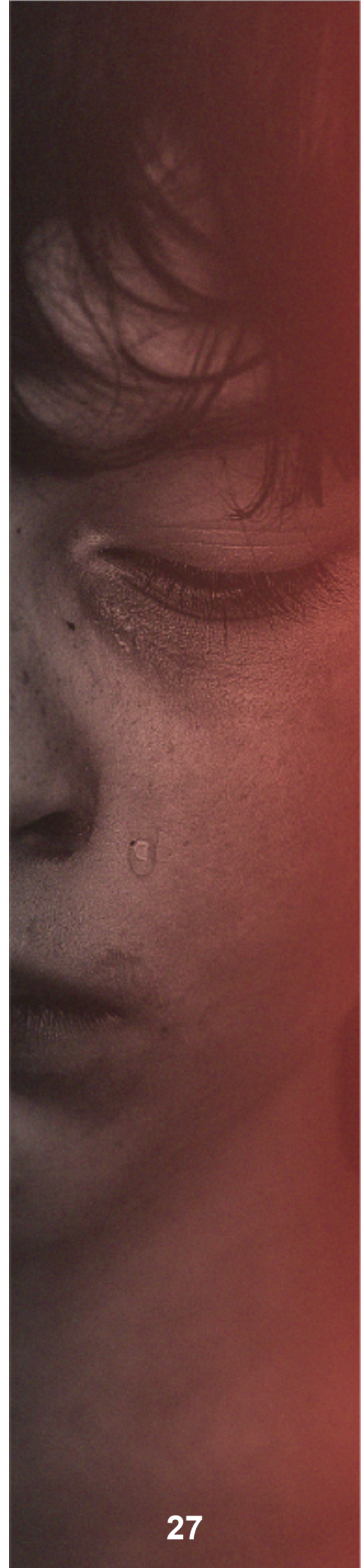
Քննիչի կողմից այդ վնասվածքների նկարագրությունը պետք է համադրվի քրեական գործում առկա ապացույցների հետ, որպեսզի հնարավոր լինի քննությունն իրականացնել հանցավորի կողմից կիրառած գործիքների ու միջոցների հայտնաբերման ուղղությամբ, ինչը հնարավորություն կտա պարզելու նաև տուժողի և հանցավորի փոխադարձ դիրքը, հանցանքի կատարման մեխանիզմը, եղանակը և այլ էական հանգամանքները:

Ինչպես երևում է գործող քրեադատավարական օրենսդրության կարգավորումներից՝ երեխայի քննմանը նրա օրինական ներկայացուցչի մասնակցության

մասին կանոն սահմանված չէ, մինչդեռ դա չի նշանակում, որ օրինական ներկայացուցիչն իրավունք չունի մասնակցելու քննմանը: Դա հանդիսանում է ոչ միայն երեխայի հետ որոշակի հարաբերության մեջ մտնելու և պահպանելու միջոց, այլև ապահովում է նրա իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունը: Նկատի ունենալով, որ անչափահաս տուժողի փոխարեն նրա իրավունքներն իրականացնում է օրինական ներկայացուցիչը, քննման ընթացքը տեսաձայնագրելու կամ լուսանկարելու համաձայնությունը պետք է տա օրինական ներկայացուցիչը՝ լսելով նաև երեխայի դիրքորոշումը, եթե նրա տարիքը և զարգացվածության աստիճանը թույլ են տալիս: Հետևաբար, իրավաչափ կլինի, եթե երեխայի քննմանը մասնակցի նաև հոգեբանը, որպես մասնագետ, որն ըստ անհրաժեշտության կարող է օժանդակություն ցույց տալ քննիչին կամ քննում իրականացնող մասնագետին:

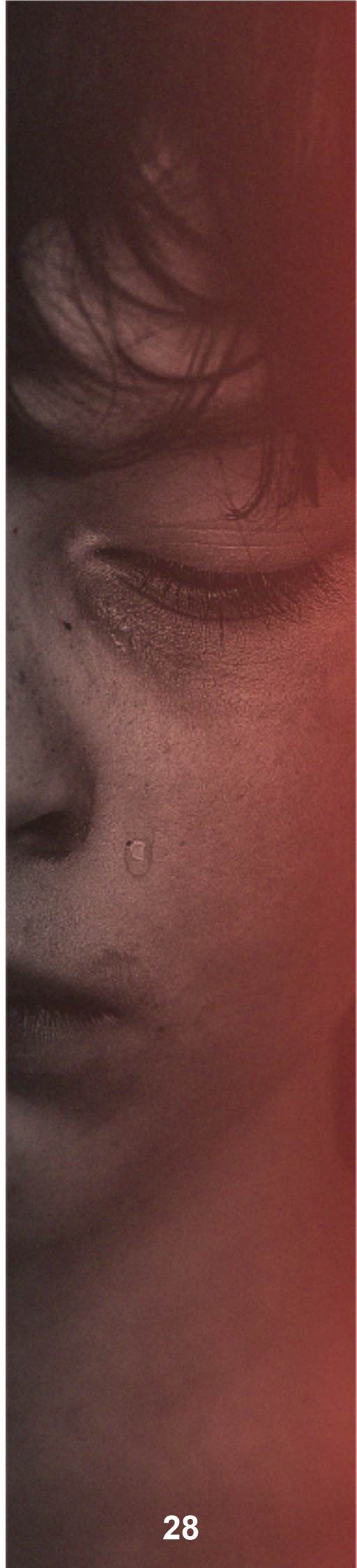
ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 216-րդ հոդվածի վերլուծությունից հետևում է, որ առերեսումը հարցաքննության տեսակ է, որի ընթացքում միաժամանակ հարցաքննվում է երկու անձ՝ նպատակ ունենալով պարզել ճշմարտությունը: Այն կատարվում է, եթե առերեսվողները նախկինում հարցաքննվել են և նրանց ցուցմունքներում առկա են էական հակասություններ: Ընդ որում, օրենսդիրը հստակ սահմանել է, որ եթե մեղադրյալի և այլ անձի ցուցմունքների միջև էական հակասություններ կան, ապա առերեսում կատարելը քննիչի

պարտականությունն է, իսկ մնացած անձանց մասով՝ իրավունքը: Առերեսվող անձանց ցուցմունքների միջև առկա հակասությունների էական կամ ոչ էական լինելը որոշում է քննիչը՝ ելնելով կոնկրետ ցուցմունքների բովանդակությունից և այլ հանգամանքներից:

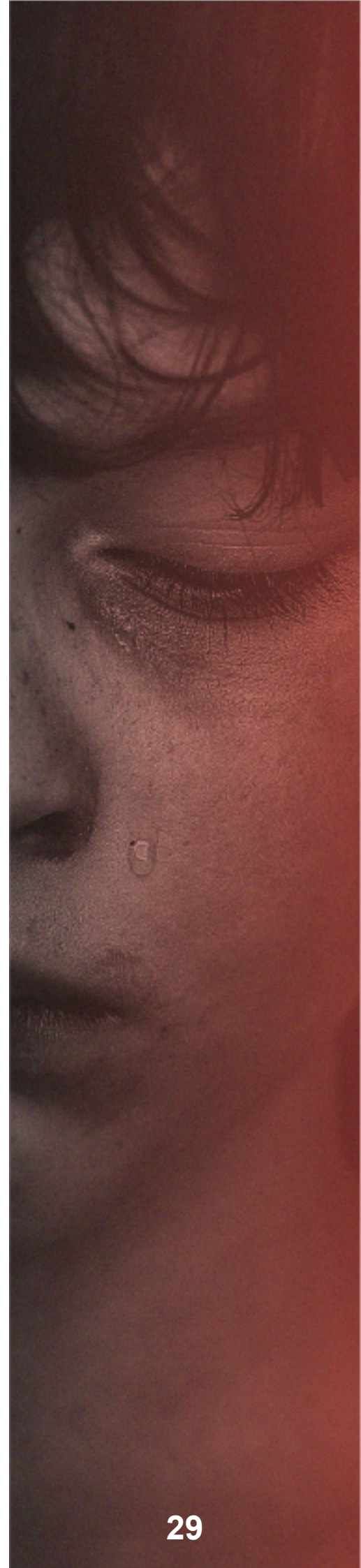
Անդրադառնալով «էական հակասություն» հասկացության բովանդակությանը՝ Վճռաբեկ դատարանը 2014թ. մայիսի 31-ի թիվ ԵԱԲԴ/0189/01/12 որոշման մեջ իրավական դիրքորոշում է ձևավորել առ այն, որ երբ վկան մեղադրական բովանդակությամբ ցուցմունք է տալիս որևէ անձի դեմ, իսկ վերջինս օգտվում է իր լռելու իրավունքից, ապա վարույթն իրականացնող մարմինն այս օբյեկտիվ իրավիճակը կարող է գնահատել որպես փաստացի տրված երկու ցուցմունք, որոնց միջև առկա է էական հակասություն:

Երբ հակասություն է առաջանում վկա կամ տուժող երեխայի և մեղադրյալի կամ այլ անձի ցուցմունքների միջև, ապա առերեսումը պետք է իրականացնել բացառիկ դեպքերում, երբ այլ հնարավորություն չկա գործի ճիշտ լուծման համար էական նշանակություն ունեցող հանգամանքները պարզաբանելու համար, քանի որ, եթե մի կողմից արդարադատության շահն է և մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքի ապահովումը, ապա մյուս կողմից՝ երեխայի իրավունքների ու օրինական շահերի պաշտպանությունն է: Յուրաքանչյուր դեպքում անհրաժեշտ է մանրակրկիտ վերլուծել քրեական գործի կյուրթերը, այնուհետև որոշել, թե կոնկրետ դեպքում որքանով է նպատակահարմար

իրականացնել առերեսում: Եթե, այդուհանդերձ, անհրաժեշտություն է առաջանում իրականացնել երեխայի և այլ անձի միջև առերեսում, ապա տակտիկական տեսանկյունից պետք է հաշվի առնել և գնահատել մի շարք հանգամանքներ, մասնավորապես՝ հնարավոր ինչ վարքագիծ կդրսևորեն առերեսմանը մասնակցող անձինք, որպեսզի կանխվի կոնֆլիկտային իրավիճակի առաջացումը, առերեսվողներից մեկի կողմից մյուսի վրա ազդեցություն գործադրելը: Այս հարցը խիստ կարևորվում է այն դեպքում, երբ մեղադրյալն երեխայի ծնողն է, մանկավարժը, դաստիարակը, ավագ եղբայրը կամ քույրը, ազգականը, ծանոթը կամ երեխայի հետ որոշակի փոխհարաբերություն ունեցող այլ անձ: Այսպիսի իրավիճակներում առերեսումը պետք է լինի ծայրահեղ միջոց, ընդ որում՝ հնարավորության դեպքում պետք է կիրառվեն տեսողական դիտարկումից դուրս հարցաքննության տարբերակները: Մասնավորապես, կարող են կիրառվել ժամանակակից տեխնիկական միջոցներ և առերեսումն իրականացվի տեսողական դիտարկումից դուրս կամ տեխնիկական միջոցներով կամ կարելի է օգտագործել անմիջական շփումը կանխելու համար հատուկ տակտիկա՝ տարբեր սենյակներից հարցաքննություն: Դա արդյունավետ է ինչպես ցուցմունքները փոխելու հավանականությունը բացառելու, այնպես էլ՝ երեխայի երկրորդային վիկտիմիզացիան բացառելու տեսանկյունից:

Բացի այդ, պետք է հաշվի առնել, որ առերեսումը կարող է երեխայի վրա շատ բացասական

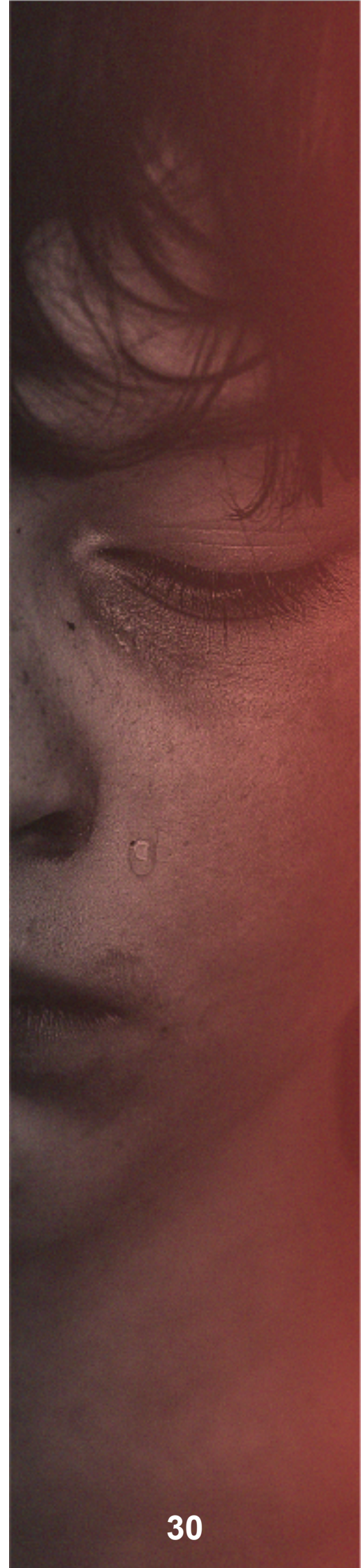

ազդեցություն ունենալ և նրա մոտ առաջացնել սթրեսային, հոգեճնշված վիճակ և այլն: Երեխան կարող է ճշմարիտ ցուցմունքները փոխել և տալ սուտ ցուցմունքներ՝ ելնելով խղճահարությունից, վախից, ներշնչանքից և այլ հանգամանքներից:

Տակտիկական առումով բավականին արդյունավետ կլինի, եթե քննիչը մինչ առերեսում իրականացնելն առերեսվողներին պարզաբանի առերեսման եռությունը, նպատակը, ինչպես նաև այն, որ դրա անհրաժեշտությունը, տևողությունը և ճշգրտման ենթակա տեղեկատվության ծավալը որոշում է բացառապես ինքը:

Առերեսման նախապատրաստական և աշխատանքային փուլերի տակտիկական պետք է ներառի այն սուբյեկտին որոշելը, ով պետք է հարցաքննվի առաջինը, քանի որ տակտիկական առումով որոշակի տարբերություն կա վկայի և տուժողի մասնակցությամբ առերեսում անելու հարցում:

Եթե առերեսման մասնակիցներից մեկն անչափահաս է, իսկ մյուսը՝ չափահաս, ապա նախապատվությունը պետք է տալ երեխային լսելուն: Եթե երկուսն էլ անչափահաս են, ապա նպատակահարմար է լսել մեղադրյալին, հետո՝ վկային: Մի կողմից՝ դա կհանգեցնի նրան, որ վկան անմիջականորեն կընկալի այն տեղեկությունները, որոնց վերաբերյալ իր կողմից տրվել են հակասող ցուցմունքներ, իսկ մյուս կողմից՝ քննիչը կարող է մեղադրյալին հարցադրումներ անելով կիրառել այնպիսի տակտիկական հնարքներ, որոնք

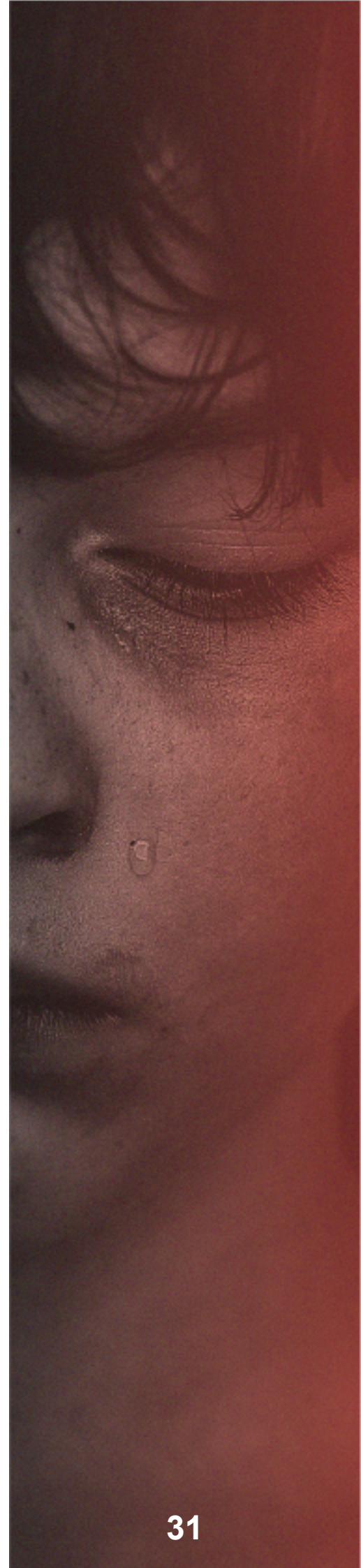

կբացահայտեն մեղադրյալի ցուցմունքների սուտ լինելը, որը կամրապնդի վկայի դիրքորոշումը և, միաժամանակ, հավատ կառաջացնի նրա մոտ առ այն, որ իր ցուցմունքներն ավելի շատ վստահություն են վայելում:

«Կոնֆլիկտ հրահրելու» մարտավարությունը¹⁰ անչափահասների մասնակցությամբ առերեսումների դեպքում չի երաշխավորվում կիրառել, քանի որ այն կարող է հոգեբանական անհարմարություն առաջացնել անչափահասների մոտ: Անգամ այն դեպքում, երբ վկան վստահ է, որ քննիչն իր ցուցմունքներն է գնահատում առավել արժանահավատ, քան առերեսման մյուս մասնակցինը, միևնույն է, ելնելով կյանքի փոքր փորձից, երեխան չի կարող ճիշտ գնահատել տրամաբանական սադրանքի ետևությունը, որին քննիչը դիմում է հարկադրված: Հավասարապես սխալ է հաջորդաբար մի քանի առերեսում անցկացնելու տակտիկան կիրառելը նույն երեխայի հետ, քանի որ, բացի ուշադրության և հիշողության ավելորդ ծանրաբեռնվածությունից, երեխան ձեռք է բերում ագրեսիվ հաղորդակցության բացասական փորձ և հոգեբանական անհարմարություն է զգում: Հակառակ դրան, առերեսման ժամանակ գործով ձեռք բերված ապացույցներ ներկայացնելը կարող է ինչպես վկա անչափահասին հակել իր դիրքորոշումը պնդելուն, այնպես էլ անչափահաս

---

¹⁰Սրա ետևությունն այն է, որ հրահրվում է որոշակի կոնֆլիկտային իրավիճակ, որի պարագայում առերեսվողներից յուրաքանչյուրը բռնկվելով հայտնում է տվյալներ, որոնք սովորական պայմաններում կարող էր չհայտնել:

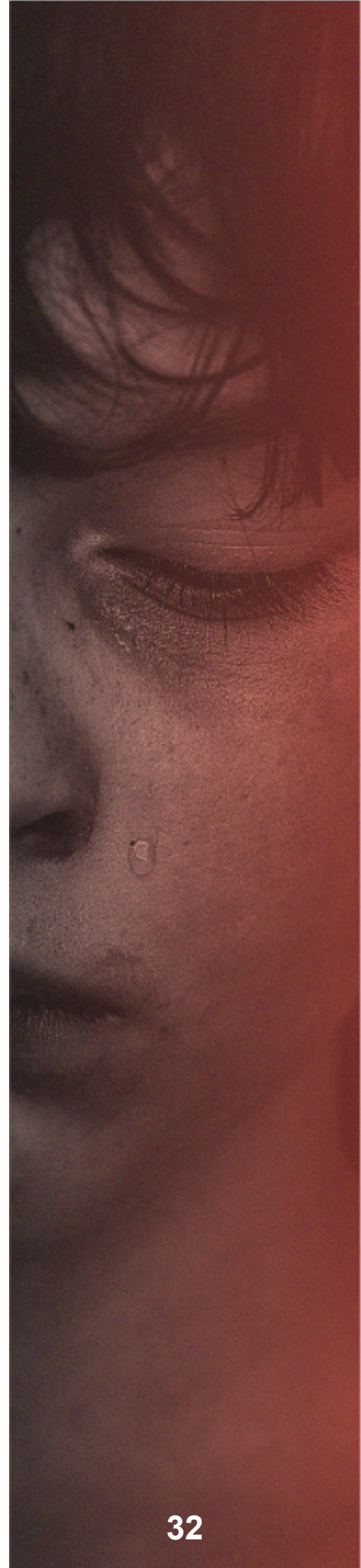

մեղադրյալին «հարկադրել» ընդունել մեղադրանքը, տալ խոստովանական ցուցմունքներ: Դրա համար այսպիսի հնարքը կարելի է համարել ոչ միայն թուլատրելի, այլև նպատակահարմար:

Անդրադառնալով անչափահաս տուժողի առերեսման տակտիկական առանձնահատկություններին, պետք է նկատել, որ այն պայմանավորված է առերեսման երկրորդ մասնակցի դատավարական կարգավիճակով: Եթե տուժողն առերեսվում է վկայի հետ, ապա կոնֆլիկտայնություն կարող է առաջանալ կամ լարվածություն լինել, երբ առերեսվողներից մեկը տալիս է սուտ ցուցմունք:

Առանձնակի բարդություն է ներկայացնում անչափահաս տուժողի և մեղադրյալի առերեսումը, քանի որ այդ դեպքում անխուսափելի է հանցագործի և տուժող երեխայի շփումը, որի պարագայում տուժողը կարող է վախի զգացում ունենալ: Այդ վախի հաղթահարումը հանդիսանում է տակտիկական խնդիր, որը քննիչը պետք է լուծի ստեղծագործաբար:

Առերեսումը պետք է իրականացնել լուրջ նախապատրաստվելուց հետո, ինչը ներառում է ինչպես մասնագետների հետ խորհրդակցությունը (մանկավարժ, հոգեբան, մանկական բժիշկ և այլն), այնպես էլ առերեսման ընթացքը և արդյունքներն ամրագրելու համար տեխնիկական համապատասխան միջոցների կիրառման պայմաններ ստեղծելը: Պետք է որոշել այն վայրը, որտեղ պետք է իրականացվի առերեսումը (տեղը պետք է լինի այնպիսին, որ

երեխան իրեն հարմարավետ և անկաշկանդ զգա. որպես այդպիսիք կարող են ծառայել հատուկ կահավորված սենյակները)¹¹:

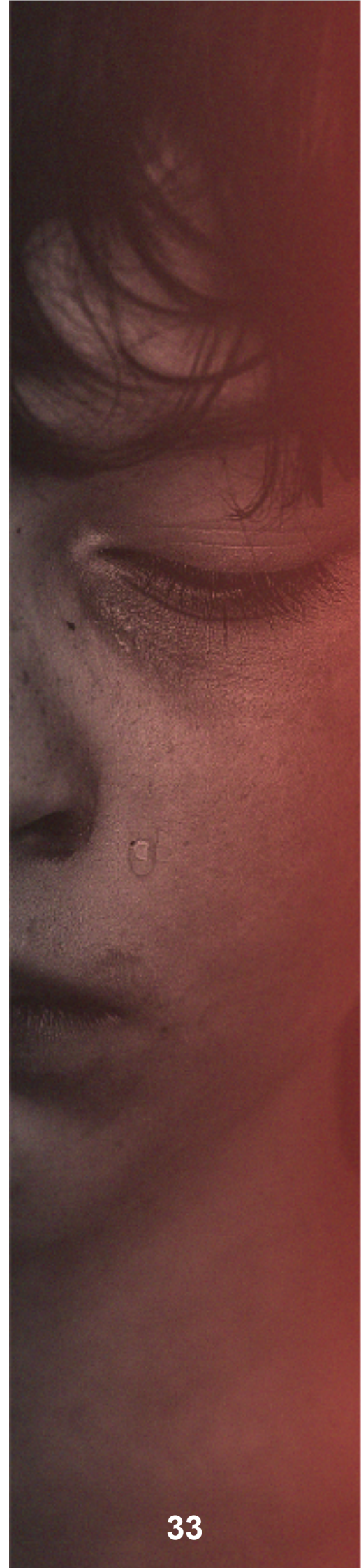
Եսկան նշանակություն ունի նաև առերեսում կատարելու ժամանակը, քանի որ այն չպետք է լինի ոչ ուշացած, ոչ էլ վաղաժամ:

Ցանկալի է, որ առերեսվողներն իրարից գտնվեն բավականին հեռու տարածության վրա, որպեսզի բացառվի նրանց միջև որևէ անցանկալի շփումը: Դրա հետ մեկտեղ, տուժողի և մեղադրյալի առերեսման սենյակ մտնելու հերթականությունը որոշելիս պետք է առաջնայնություն տրվի տուժողին, որպեսզի նրա համար ստեղծվի առավել բարենպաստ իրադրություն:

Ելնելով հուզական լարվածության վիճակից՝ քննիչը պետք է մանրամասն պատրաստի այն հարցերը, որոնք պետք է իր կողմից տրվեն, կանխորոշի դրանց պատասխանները, առերեսվողների հնարավոր

---

¹¹Այս առումով Եսկան է այն հանգամանքը, որ 2020 թվականի հունիսի 3-ին ընդունված՝ «ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու» մասին թիվ 30-300-Ն օրենքի 5-րդ հոդվածով՝ առաջարկվում է Օրենսգրքի 207-րդ հոդվածում (Անչափահաս վկայի կամ անչափահաս տուժողի հարցաքննությունը) լրացնել հետևյալ բովանդակությամբ 9-րդ մասով՝ «9. Անչափահաս վկայի կամ անչափահաս տուժողի հարցաքննության վայրի ընտրությունն իրականացվում է՝ ելնելով երեխայի լավագույն շահերից»: Թեև այս օրենքը ուժի մեջ է մտնելու 2021 թվականի հունվարի 1-ից, սակայն դա չի խանգարում, որպեսզի դրա դրույթները կիրառվեն նաև մինչ ուժի մեջ մտնելը, քանի որ դրանք բխում են ինչպես երեխայի շահերից, այնպես էլ միջազգային չափանիշներից, ավելին՝ ունեն տակտիկական մեծ նշանակություն:

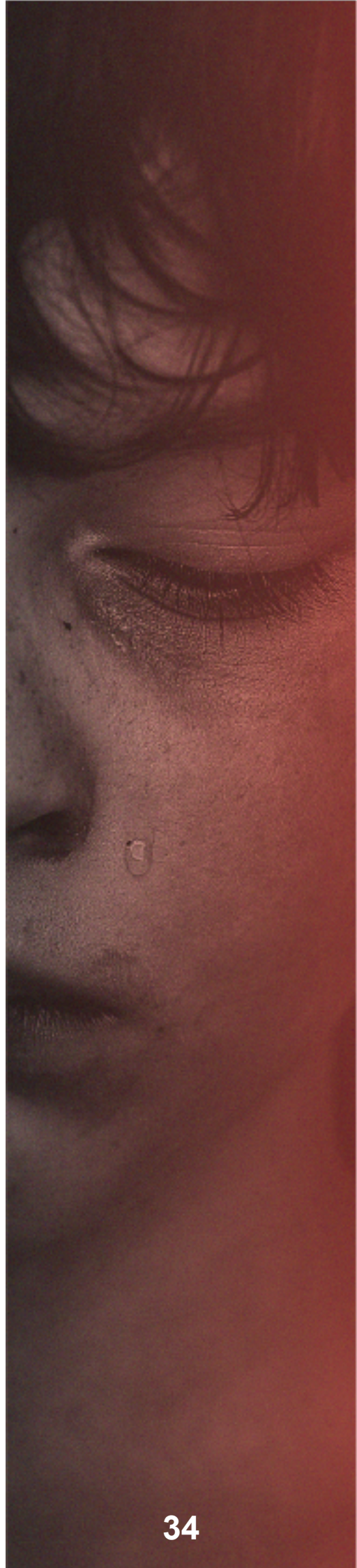

վարքագիծը, որպեսզի կարողանա վերահսկել գործողության ընթացքը: Այն դեպքում, երբ տուժողի և մեղադրյալի միջև առաջանում է բանավեճ, ապա քննիչը պետք է շատ կտրուկ և կոռեկտ մոտեցմամբ կանխի այն:

Տակտիկական առումով երեխայի մասնակցությամբ առերեսման ժամանակ հարցադրումները ցանկալի կլինի իրականացնել առանձին փաստերի, հանգամանքների կամ դրվագների մասով, ընդ որում՝ այն կարող է ուղեկցվել գործում առկա այլ ապացույցներ ներկայացնելով: Քննիչը պետք է բավականին զգուշավոր լինի հարցերի ձևակերպումներում, իր վարքագծում, դիմախաղում ու ժեստիկուլյացիայում: Նա չպետք է կասկածներ արտահայտի կամ իր վարքագծով, ժեստերով կամ դիմախաղով ցույց տա, որ չի հավատում երեխայի տված պատասխաններին: Հարցերը քննիչը պետք է ձևակերպի հստակ, աներկբա, ոչ երկիմաստ, հետևողական: Դա կօգնի խուսափել բարոյա-հոգեբանական բնույթի խնդիրներից:

Առերեսման տակտիկան ոչ ճիշտ ընտրելը, սխալ հաշվարկները, ոչ բավարար պատրաստվելը կարող են բացասական ազդեցություն ունենալ երեխայի մասնակցությամբ իրականացվող առերեսման արդյունքների վրա, կասկածի տակ դնել երեխայի ցուցմունքների արժանահավատությունը, հուզական վնաս պատճառել երեխային:

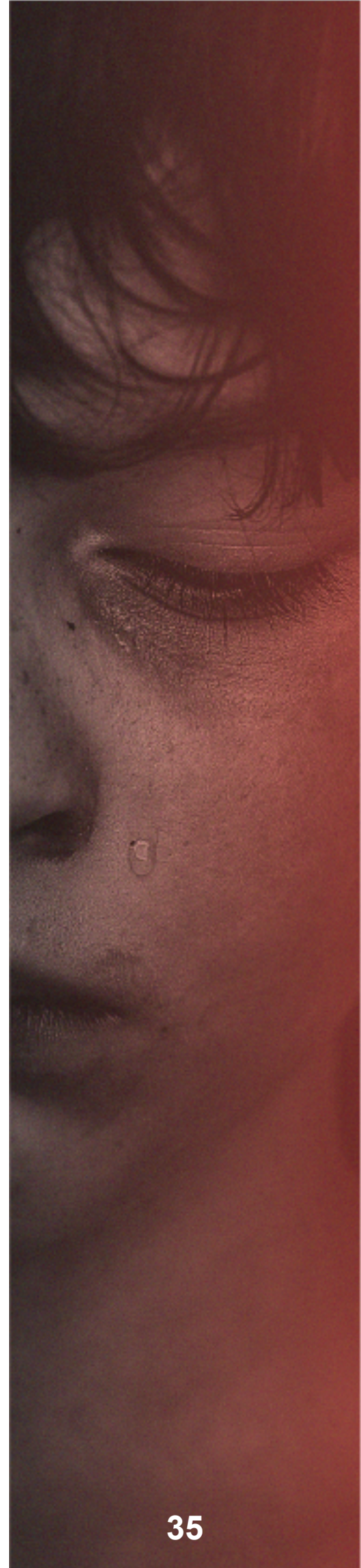
Ուսումնասիրությունները ցույց տվեցին, որ գործնականում երեխային հարցեր են տրվում

սովորական ընթացակարգով՝ հաճախ բավականին բարդ ձևակերպված հարցադրումներով: Առավել խնդրահարույց է այն, որ կան գործեր, որոնցում քննիչը մեղադրյալի ու տուժող երեխայի միջև երկու և ավելի անգամ է առերեսում կատարել, ինչն առհասարակ չի բխում երեխայի լավագույն շահերից և ուղղակի հակասում է նաև միջազգային չափանիշներին, որոնք կոչ են անում բացառել ոչ միայն անչափահասի և մեղադրյալի առերեսումը, շփումը, այլև՝ կրկնությունները:

Այսպես, «Սեռական շահագործումից և սեռական բնույթի բռնություններից երեխաների պաշտպանության մասին» 2007թ. հոկտեմբերի 25-ի ԵԽ-ի կոնվենցիայի 31-րդ հոդվածի 1-ին մասի «Է» կետի համաձայն՝ «(...) մասնավորապես պետք է ապահովվի, որ տուժողների և հանցագործություն կատարած անձանց միջև շփումը ... իրավապահ մարմնի տարածքում տեղի չունենա, եթե իրավասու մարմինները այլ բան չեն նախատեսում՝ ելնելով երեխայի շահերից, կամ երբ նման շփում պահանջվում է նախաքննության կամ վարույթների նպատակներով»:

Նույն կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի «ե» կետը նախատեսում է, որ *«երեխայի հարցաքննությունների թիվը հնարավորինս սահմանափակել այնքանով, որքանով խիստ անհրաժեշտ է քրեական վարույթի նպատակով»*, իսկ նույն հոդվածի 2-րդ մասն ամրագրում է, որ *«յուրաքանչյուր Կողմ ձեռնարկում է անհրաժեշտ օրենսդրական կամ այլ միջոցներ՝ ապահովելու համար, որ տուժողի կամ, անհրաժեշտության*

դեպքում, վկայություն տվող երեխայի հետ բոլոր հարցազրույցները¹² հնարավոր լինի ձայնագրել տեսաերիզի վրա, և այդ բոլոր ձայնագրված հարցազրույցները հնարավոր լինի որպես վկայություն ընդունել վարույթի ժամանակ՝ իր ներպետական իրավունքով սահմանված կանոնների համաձայն»:

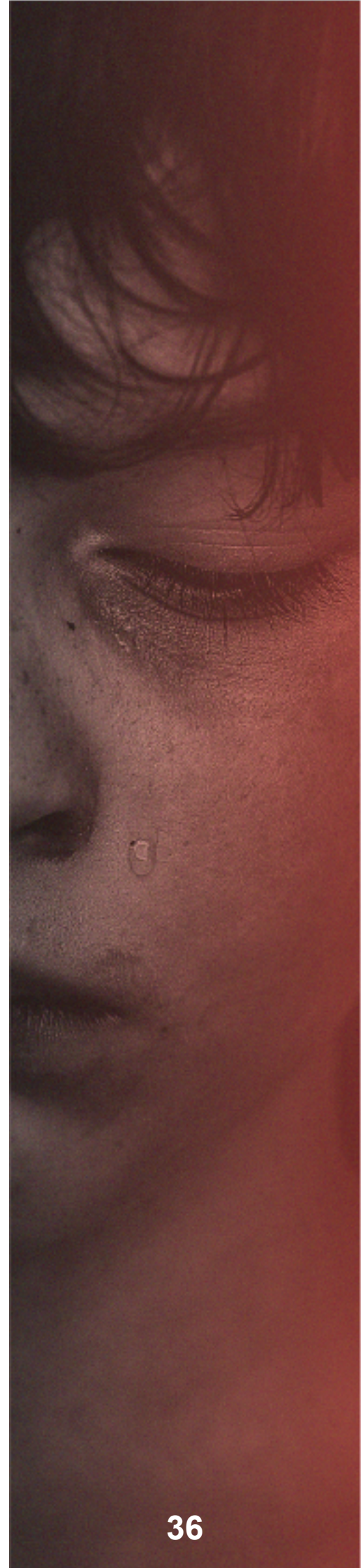
Այս համատեքստում եական է այն հանգամանքը, որ 2020 թվականի հունիսի 3-ին ընդունված՝ «ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու» մասին թիվ ՀՕ-300-Ն օրենքով¹³ սահմանված են մի շարք սկզբունքային կանոններ ներպետական օրենսդրությունը միջազգային չափանիշներին համապատասխանեցնելու և երեխայի լավագույն շահերը ապահովելու տեսանկյունից: Խոսքը, մասնավորապես, վերաբերում է նրան, որ ըստ այդ օրենքի 5-րդ հոդվածի առաջարկվում է Օրենսգրքի 207-րդ հոդվածում (Անչափահաս վկայի կամ անչափահաս տուժողի հարցաքննությունը) լրացնել հետևյալ բովանդակությամբ 5-րդ, 6-րդ, 7-րդ և 8-րդ մասերով՝ «5. Ելնելով երեխայի լավագույն շահերից՝ անչափահաս վկային կամ անչափահաս տուժողին կարող է հարցեր տալ հոգեբանը:

6. Անչափահաս վկային կամ անչափահաս տուժողին հարցերը հոգեբանի կողմից, որպես կանոն,

---

¹²Երեխաների առնչությամբ «հարցազրույց» և «հարցաքննություն» եզրույթները սույն ձեռնարկում կիրառվում են որպես հոմանիշներ, քանի որ առաջին եզրույթը տարածված է միջազգային և օտարերկրյա պետությունների փաստաթղթերում, քանի որ ավելի «մեղմ» մեթոդիկա է նախատեսում, քան հարցաքննությունը:

¹³Այս օրենքը ուժի մեջ կմտնի 2021 թվականի հունվարի 1-ից:

տրվում են հետևյալ դեպքերում.

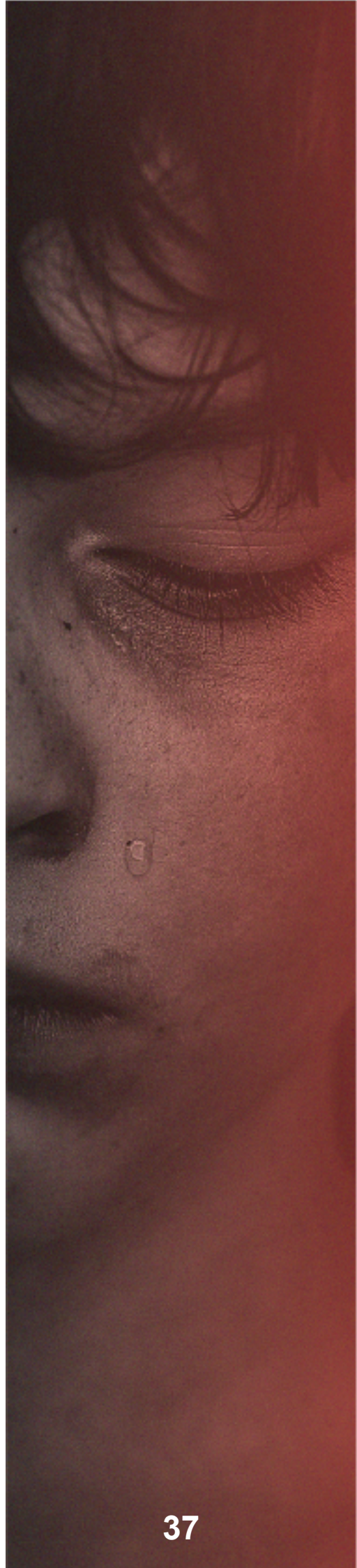
1. սեռական անձեռնմխելիության և սեռական ազատության դեմ ուղղված հանցագործությունների վերաբերյալ գործերով.
2. ընտանիքում բռնության դեպքերի վերաբերյալ գործերով.
3. երեխայի թրաֆիքինգի կամ շահագործման վերաբերյալ գործերով.
4. անչափահաս վկայի կամ անչափահաս տուժողի մտավոր զարգացման մեջ հետ մնալու կամ հոգեկան խնդիր ունենալու դեպքում.
5. մինչև 14 տարեկան վկայի կամ տուժողի հարցաքննության դեպքում:

7. Անչափահաս վկայի կամ անչափահաս տուժողի հարցաքննությունը կարող է տեսաձայնագրառվել: Սույն հոդվածի 6-րդ մասով նախատեսված դեպքերում¹⁴ անչափահաս վկայի կամ անչափահաս տուժողի հարցաքննության տեսաձայնագրառումը պարտադիր է:

8. Հարցաքննության տեսաձայնագրառման վերաբերյալ քննիչը լսում է հարցաքննության մասնակիցների կարծիքները՝ հաշվի առնելով երեխայի լավագույն շահերը: Տեսաձայնագրառման վերաբերյալ հարցաքննության մասնակիցների կարծիքներն արտացոլվում են արձանագրության մեջ: Մասնակիցները հարցաքննության տեսաձայնագրառման վերաբերյալ կարծիք չեն հայտնում սույն հոդվածի 6-րդ մասով նախատեսված դեպքերում: (...):»:

---

¹⁴Այս հարցերին դեռ կանոնադրաբանական:

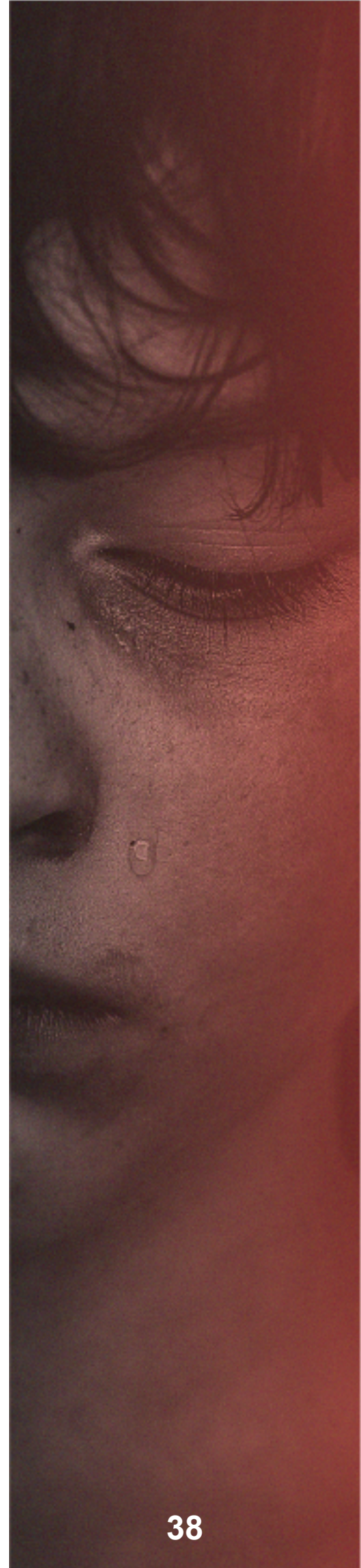

Կարծում ենք՝ օրենսդիրը դրանով լուծում է գործնականում երեխաների մեկից ավել հարցաքննությունները կրճատելու խնդիրը՝ ստեղծելով դրա համար նաև օրենսդրական հիմքեր:

Անչափահաս երեխայի կրկնակի հարցաքննության անթույլատրելիության մասին դրույթներ առկա են նաև միջազգային այլ փաստաթղթերում: Օրինակ, ՄԱԿ-ի Չանցագործությունից տուժած և հանցագործության վկա երեխաների գործերով արդարադատության ուղենիշների 31-րդ կետի համաձայն, մասնագետները պետք է նաև իրականացնեն այնպիսի միջոցառումներ, որոնք.

ա. կնվազեցնեն հարցաքննությունների թիվը: Պետք է սահմանել տուժող և վկա երեխաներից ցուցմունք ստանալու հատուկ ընթացակարգեր՝ հարցաքննությունների, ցուցմունքների, լսումների, և, հատկապես՝ արդարադատության գործընթացի հետ անհարկի շփումների թիվը նվազեցնելու նպատակով, այդ թվում՝ տեսաձայնագրման կիրառմամբ.

բ. եթե դա նախատեսված է տվյալ իրավական համակարգով, կապահովեն տուժող և վկա երեխաների պաշտպանությունը հանցագործության կատարման մեջ մեղադրվող անձի կողմից հարցաքննվելուց՝ միաժամանակ հարգելով երեխայի պաշտպանության իրավունքը: Անհրաժեշտության դեպքում տուժող և վկա երեխաները պետք է հարցաքննվեն (այդ թվում՝ դատարանում) հանցագործության կատարման մեջ մեղադրվող անձի տեսադաշտից դուրս պայմաններում, պետք է նաև տրամադրվեն առանձին դատական սպասասրահներ և մեկուսի հարցաքննության տարածքներ.

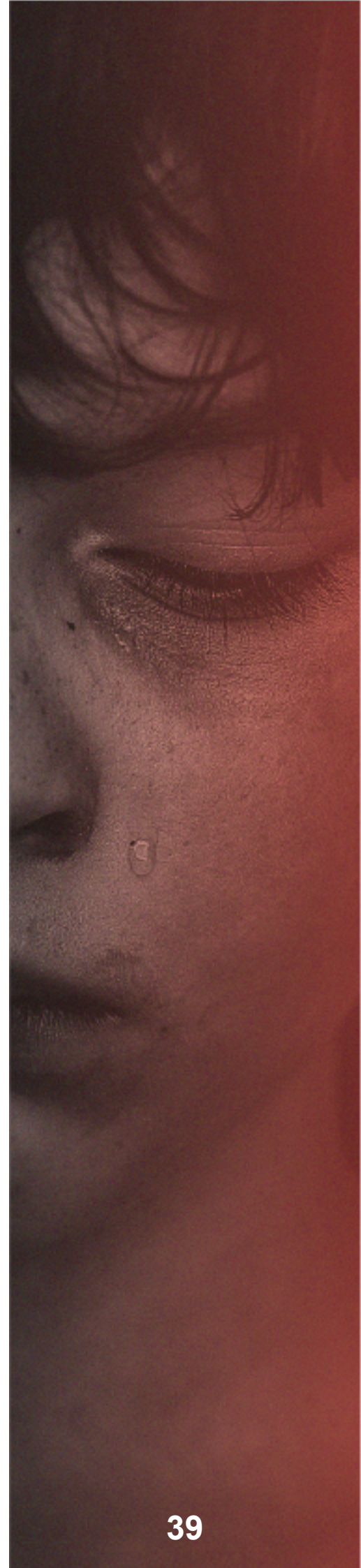

գ. կապահովեն, որ տուժող և վկա երեխաները հարցաքննվեն երեխայի հանդեպ զգայուն եղանակով՝ դատավորների կողմից հսկողության հնարավորությամբ՝ նպաստելով ցուցմունքներ տալու գործընթացին և կրճատելով ահաբեկման հնարավորությունը, օրինակ՝ ցուցմունք տալիս օգնելու կամ հոգեբան փորձագետներ նշանակելու միջոցով:

Քրեական արդարադատության համակարգում հայտնված երեխաների նկատմամբ գործողությունների ուղենիշների (առաջարկվել է Տնտեսական և սոցիալական խորհրդի 1997թ. հուլիսի 21-ի թիվ 1997/30 բանաձևով) 49-րդ կետի համաձայն՝ տարբեր իրավական ավանդույթներին, պրակտիկային և իրավական շրջանակներին համապատասխան քննության և քրեական հետապնդման, ինչպես նաև դատական լսումների ընթացքում հարկավոր է հնարավորինս խուսափել տուժող երեխայի և իրավախախտի ուղղակի շփումից:

Առերեսման համատեքստում էական է Օրենսգրքի 216-րդ հոդվածում առաջարկվող այն լրացումը, որի համաձայն *«5.1. Անչափահաս տուժողի կամ վկայի մասնակցությամբ առերեսումները՝ սույն օրենսգրքի 207-րդ հոդվածի 6-րդ մասով նախատեսված դեպքերում, ինչպես նաև, եթե դա է պահանջում երեխայի լավագույն շահերը, իրականացվում են միջնորդավորված՝ տեսաձայնագրառման և տեխնիկական այլ միջոցների օգնությամբ»:*

Փաստորեն, օրենսդիրը հստակ թվարկում է այն դեպքերը, երբ *անչափահաս տուժողի կամ*

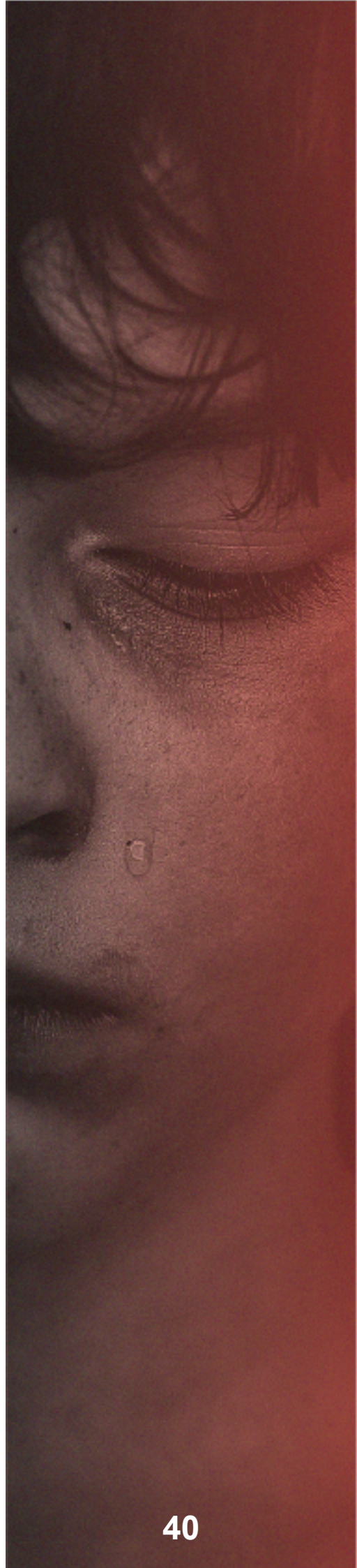

վկայի մասնակցությամբ առերեսումները պետք է իրականացվեն միջնորդավորված ձևով, այսինքն՝ տեսաձայնագրառման և տեխնիկական այլ միջոցների օգնությամբ, ընդ որում՝ ապահովելով նաև լրացուցիչ երեշախիքով՝ հոգեբանի կողմից հարցեր տալով:

Չետևաբար անհրաժեշտ է, որպեսզի քննիչը մանրակրկիտ նախապատրաստվի անչափահասների մասնակցությամբ դատավարական գործողություններին՝ բացառելով նրանց հետ միևնույն քննչական գործողությունների անհիմն կրկնելու դեպքերը: Դա կարող է ներառել գործի հանգամանքների, երեխայի, ընտանիքի, կասկածյալի վերաբերյալ առկա բոլոր տեղեկատվության հավաքագրում և ուսումնասիրություն, այդ թվում, նախևառաջ ծնողների (ավելի հաճախ երեխայի մոր) հետ զրույց, (ինչպես է ծնողն իմացել հանցագործության մասին, ով է երեխայի հետ ավելի շուտ խոսել հանցագործության մասին), և երկրորդ, զրույց այն մարդու հետ, ում երեխան առաջինն է պատմել հանցագործության մասին:

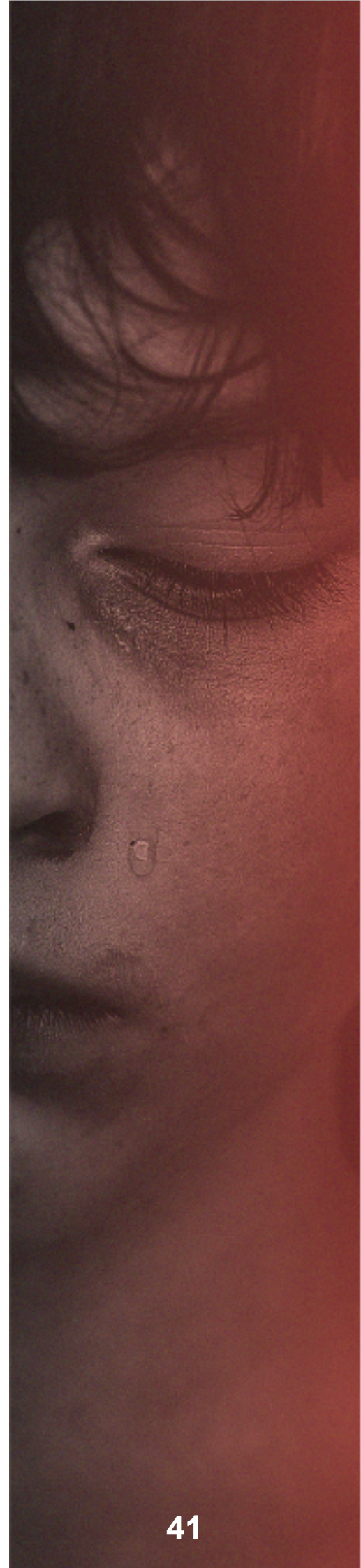
Երեխաների դեմ ուղղված հանցագործությունների վերաբերյալ գործերով մեծ ապացուցողական նշանակություն ունի **ճանաչման ներկայացնելու** արձանագրությունը. այն հաճախ անփոխարինելի ապացույցի դեր է կատարում քրեական գործով:

Ճանաչման ներկայացնելու դատավարական կարգը սահմանված է ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 221-224-րդ հոդվածներում, որոնք մանրամասն սահմանում են ճանաչման ներկայացնելու հիմքերը, պայմանները,

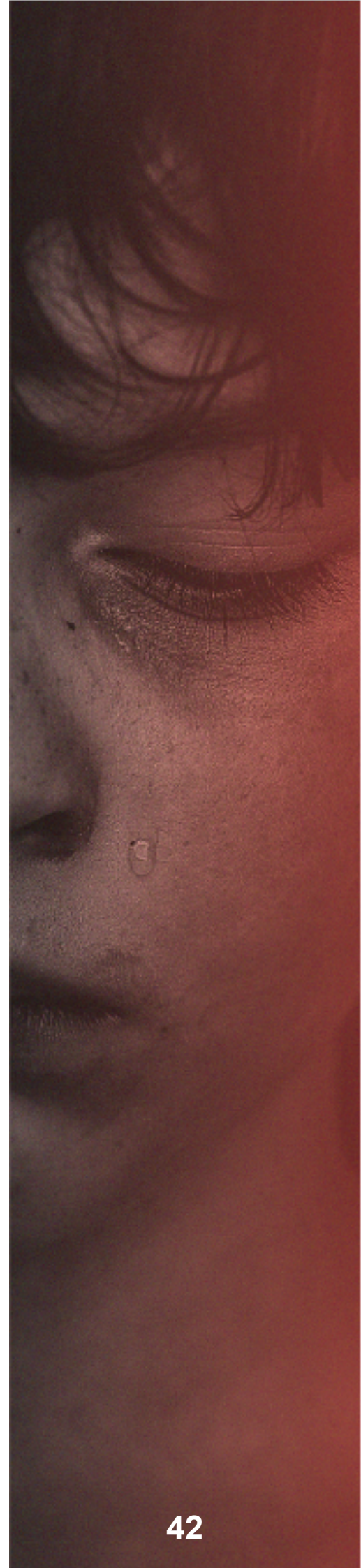
սուբյեկտները, դատավարական կարգը, մասնակիցների իրավունքները, պարտականությունները, ճանաչման ենթակա օբյեկտները, կատարման ընթացքն արձանագրելուն ներկայացվող պահանջները և այլն: Սակայն դրանցում որևէ կանոն նախատեսված չէ այն դեպքերի համար, երբ ճանաչողն անչափահասն է. այն գործնականում իրականացվում է նույն կանոններով և սկզբունքներով, ինչ չափահասների դեպքում: Մինչդեռ տակտիկական առումով անչափահասի կողմից ճանաչման գործընթացն էական առանձնահատկություններ ունի, ընդ որում, կախված նաև նրանից՝ ճանաչողը տուժո՞ղն է, թե՞ վկան: Չետևաբար, անհրաժեշտ է յուրաքանչյուր անգամ ճանաչման ներկայացնելիս հաշվի առնել այդ հանգամանքը:

Անչափահասի մասնակցությամբ ճանաչման ներկայացնելը բարդանում է հատկապես այն դեպքում, երբ ճանաչվողի դերում հանդես է գալիս կասկածյալը կամ մեղադրյալը, հետևաբար՝ ճանաչումը պետք է իրականացվի այնպիսի պայմաններում, որոնք կբացառեն տուժողի, վկայի և կասկածյալի կամ մեղադրյալի փոխադարձ տեսողական դիտարկումը, աչքերով և խոսքով շփումը: Բացի այդ, անչափահասին պետք է նախապես պարզաբանել, թե ինչ կարգով պետք է իրականացվի ճանաչման ներկայացնելը, որն է դրա նպատակը, ինչ է այն իրենից ներկայացնում, ինչպես նաև պետք է հստակ պարզաբանել, որ այն անվտանգ է, որ ճանաչվողն իրեն չի տեսնելու և այլն:

Նկատի ունենալով, որ ճանաչման ներկայացնելու արդյունքը հաճախ անփոխարինելի ապացույցի դեր է խաղում՝ նախնական հարցաքննության ժամանակ քննիչը պետք է մանրակրկիտ տեղեկություն հավաքի ճանաչվող առարկայի կամ անձի անհատականացնող տվյալների վերաբերյալ, որոնց պայմաններում ինքը տեսել է ճանաչվող առարկան կամ անձին: Օրինակ, սեռական բռնության վերաբերյալ մի քրեական գործով երեխան իր ցուցմունքում հայտնել էր տվյալներ այն մասին, թե մեղադրյալն ինչ գույնի ներքնազգեստ էր կրել, դրա վրա ինչ գրառումներ էին եղել, սենյակի դասավորվածությունը և այլն, որոնք հաստատվել էին քննիչի կողմից բնակարանի խուզարկության ժամանակ հայտնաբերված իրերի առգրավման արդյունքում: Թեև մեղադրյալը փորձել էր արդարանալ, թե ինչ հանգամանքներում է երեխան տեսել իր ներքնազգեստի գույնը, գրառումները և այլն, սակայն դատարանն արժանահավատ չէր համարել դրանք, քանի որ երեխայի ցուցմունքների հետևողականությունը, ամբողջականությունը և գործում առկա այլ փաստական տվյալները համընկել էին և ձևավորել ամբողջական պատկեր:

Մինչ ճանաչում իրականացնելու մասին որոշում կայացնելը քննիչը պետք է պարզի ճանաչողի հոգեբանական վիճակը: Օրինակ, եթե երեխան հայտնում է, որ հուզված է, վախեցնում է և այլն, ապա պետք է ճանաչումը տեղափոխել այլ օր, քանի որ ճանաչման արժեքը հենց նրանում է, որ ճանաչողը լիարժեք վստահ է դրա արդյունքների հարցում:

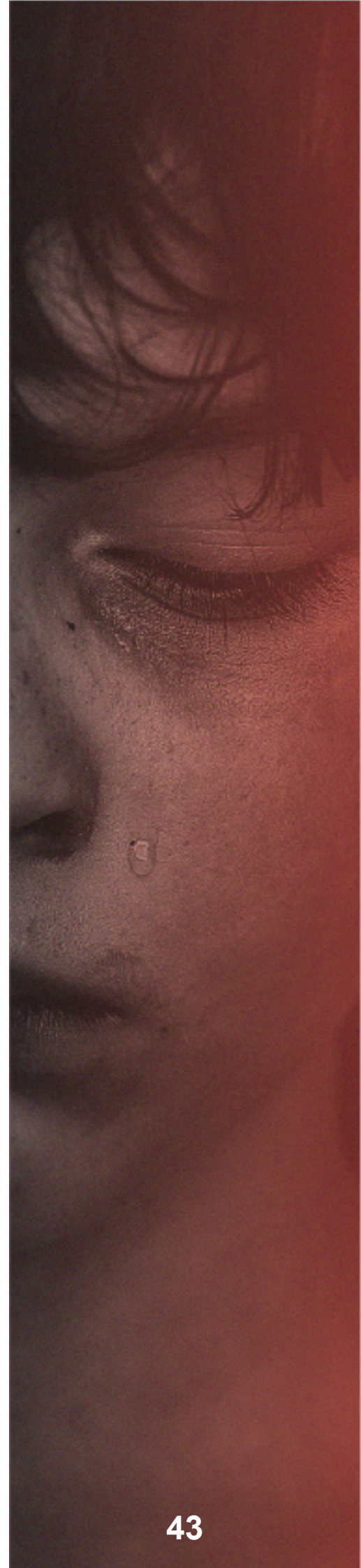

Իրավաչափ է այն մոտեցումը, որ հնարավորության դեպքում առաջնայնությունն պետք է տալ անչափահաս վկաների մասնակցությամբ ճանաչում իրականացնելուն՝ տուժողների համեմատ: Բանն այն է, որ եթե ճանաչող վկան հանդիսանում է չեզոք սուբյեկտ, ապա տուժողը շահագրգռված է գործի ելքով, որն էական ազդեցություն կարող է ունենալ ճանաչման արդյունքների վրա:

Այս տեսանկյունից կարևոր է, որ քննիչը մանրակրկիտ նախապատրաստվի և իրականացնի նախնական հարցաքննությունը, որպեսզի հետագայում հնարավորություն ունենա ճանաչման արդյունքները համադրելու հարցաքննության արդյունքների հետ: Դրա համար կարևոր է, որ քննիչը պարզի՝ ճանաչողը շփվե՞լ է արդյոք ականատես վկաների հետ: Եթե առկա է վկա ճանաչող, ապա ցանկալի է նրան հարցաքննել առաջինը, որպեսզի ստացվի տեղեկատվություն դեպքի պահին տուժողի հոգեբանական վիճակի մասին: Դա հնարավորություն կտա քննադատաբար գնահատելու տուժողի ցուցմունքները:

Անմիջապես ճանաչման ներկայացնելու դեպքում դրա տակտիկական նշանակությունը այն է, որ դրանով ակտիվացվում, թարմացվում է ճանաչողի հիշողությունը, որը տուժողին կարող է կրկնակի վիկտիմիզացիայի ենթարկել:

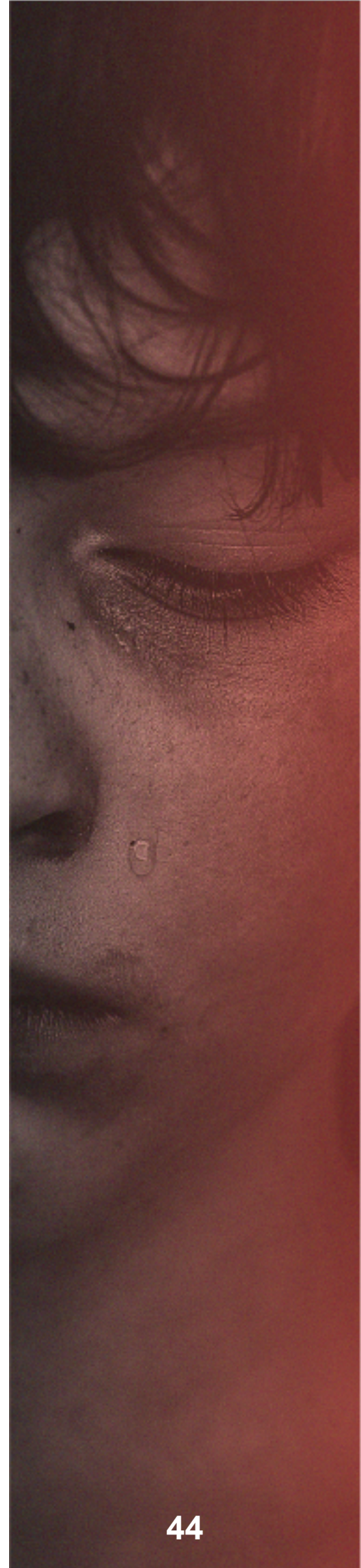
Նույնիսկ այն դեպքերում, երբ վկան ակտիվ միջամտություն է ունեցել դեպքին, միևնույն է, նրա ցուցմունքները միշտ ավելի ճշգրիտ են, քան տուժողինը:

Թեև չի բացառվում, որ վկայի ցուցմունքները ևս լինեն բովանդակային առումով ոչ լրիվ, ինչպես տուժողինը, սակայն վկայի կողմից ուշադրության կենտրոնացումը, կատարվածը վերաիմաստավորելը, հատկապես հանգիստ և անվտանգ պայմաններում, թույլ են տալիս վկային առավել լրիվ և ամբողջական վերհիշել և պատմել կատարվածը: Էական չէ՝ վկան դեպքը ընկալել է որպես հանգամանքների հակաիրավակա՞ն, թե՞ սովորական ընթացք:

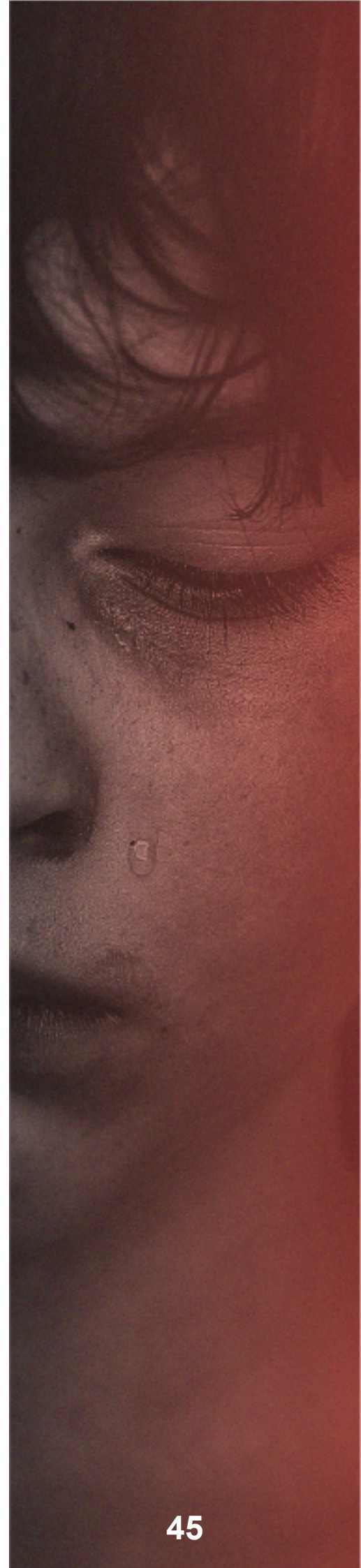
Այսպիսով, կարելի է եզրակացնել, որ մինչև ճանաչումը հարցաքննության առանձնահատկությունը կախված է հարցաքննվող և ճանաչող սուբյեկտի դատավարական կարգավիճակից, նրա ընդունած դիրքորոշումից, հետևաբար քննիչը ճանաչման նախապատրաստվելիս պետք է մանրազննին ուշադրություն դարձնի այս կամ այն տակտիկական հնարքի ընտրությանը:

Քննարկվող գործերով կարող է անհրաժեշտություն առաջանալ **պահանջելու համապատասխան փաստաթղթեր** բժշկական հաստատություններից (ամբուլատոր քարտը, հիվանդության պատմությունը, բժշկական քննության ակտերը և այլն) , իրավապահ մարմիններից (օրինակ՝ նախկինում երեխայի նկատմամբ բռնություն կիրառելու դեպքի մասին հաղորդում, քրեական գործ հարուցելը մերժելու մասին որոշում, վարչական իրավախախտման մասին արձանագրություն, որոշում և այլ նյութեր), դատարանից (քաղաքացիական գործով վճռի, քրեական գործով վարույթը կարճելու կամ քրեական հետապնդումը

դադարեցնելու մասին որոշման, դատավճռի օրինակ
և այլն), մանկատնից, մանկապարտեզից, դպրոցից,
համայնքապետարաններից, մարզպետարաններից և
այլն:

Այդ փաստաթղթերը ստանալուց հետո կարող
են զննվել և կցվել քրեական գործին որպես այլ
փաստաթուղթ կամ իրեղեն ապացույց, որոնց հետ
կապված հարաբերությունները կարգավորված են ՀՀ
քրեական դատավարության օրենսգրքի 115-118-րդ և
122-րդ հոդվածներով:

1. Ենգիբարյան Վ., Առանձին քննչական գործողությունների կատարման տակտիկա: Կրիմինալիստիկական տակտիկա: Երևան, 2018,
2. «Սեռական շահագործումից և սեռական բնույթի բռնություններից երեխաների պաշտպանության մասին» 2007թ. հոկտեմբերի 25-ի ԵԽ-ի կոնվենցիա // <https://rm.coe.int/168046e1e4>
3. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2016թ.-ի նոյեմբերի 1-ի թիվ ՍԴՅ/0226/01/14 որոշում // datalex.am
4. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2014թ. հոկտեմբերի 31-ի թիվ ԵԿԴ/0252/01/13 որոշում // datalex.am
5. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2014թ. մայիսի 31-ի թիվ ԵԱԲԴ/0189/01/12 որոշում // datalex.am
6. ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2015թ. մարտի 27-ի թիվ ԿԴ1/0006/01/14 որոշում // datalex.am

Լրացուցիչ մեդիա-սյուրթերը
նախատեսված են Ձեզ
հետաքրքրող սյուրթի մասին
հավելյալ գիտելիքներ
ստանալու համար: